

FERWAGNER PÉTER ÁKOS\*

# A francia gyarmati uralom megrendülése a Közel-Keleten

TANULMÁNYOK

Az 1925–1927-i szíriai felkelés

Az 1925-ben kitört nacionalista felkelés a legerőszakosabb epizódját jelentette annak a hosszú küzdelemnek, amelyet a szíriai nép a francia mandátumos hatalom ellen folytatott az 1920 és 1946 közötti időszakban. E küzdelem kezdetét az 1920. július 24-i maiszalúni csata jelentette, amelyben a franciák – jelentős részben észak- és fekete-afrikai sorozott katonáikkal – szétverték az arábiai Hásimita-dinasztiából származó, s csak néhány hónappal korábban szíriai királlyá kikiáltott Fejszal csapatait. A fiatal uralkodó kénytelen volt elhagyni országát, rövid életű királysága megszűnt létezni.<sup>1</sup> Szíria és a belőle kiszakított Libanon a korábban megkötött nagyhatalmi alku következtében francia mandátumterületté vált. Az 1920-as évek közepén azonban hatalmas erejű felkelés tört ki az idegen fennhatóság ellen, rámutatva a franciákkal szembeni elégedetlenségre. A lázadás rendkívül súlyos gondokat okozott a párizsi kormány számára, már csak azért is, mert ekkoriban Franciaországnak más gyarmatain (például Marokkóban) szintén komoly nehézségekkel kellett megküzdenie.<sup>2</sup> A több mint 90 évvel ezelőtt történeteket azért is érdemes felidézni, mert magyarul tudomásom szerint eddig csupán egyetlen, 80 évvel ezelőtt íródott, némileg elavult dolgozat foglalkozott velük.<sup>3</sup>

## A francia mandátum

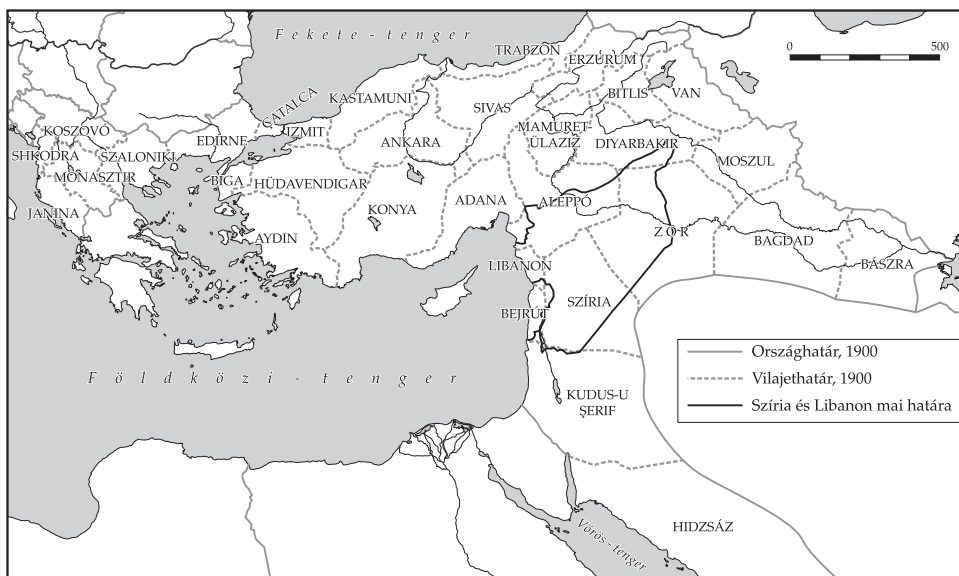
A modern Szíria az első világháborúban győztes antanthatalmak akaratából született meg. Területe sokkal kisebb volt, mint az Oszmán Birodalom idején a hozzá tartozó vilajetek összessége (188 ezer km<sup>2</sup> a körülbelül 300 ezerrel szemben). Határait önkényesen húzták meg, az itt élők akaratát nem vették figyelembe. A Sínai-félszigettől a Toros-hegységig húzódó szíriai oszmán tartományokról (*1. térkép*) leválasztották a mai Libanont, Jordániát, Ciszjordániát, Izraelt, Nyugat-Irakot és a török Hatay tartományt (a régi Alexandrettai szandzsákot), ez pedig kezdettől fogva

\* A szerző a Szegedi Tudományegyetem BTK Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszékének docense (Szeged, Egyetem u. 2., ferwagner@hist.u-szeged.hu).

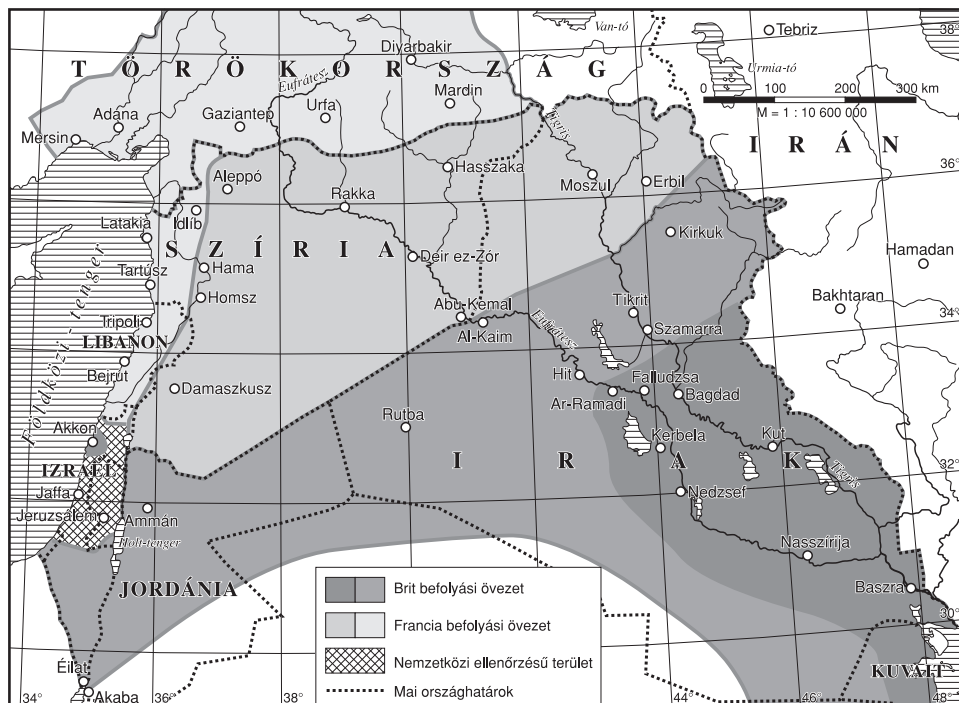
1 Ferwagner, 2015. 5–14.

2 Soós, 1991. 66–73.

3 Szárazajtai Incze, 1938. I. 329–354.



1. térkép. Az Oszmán Birodalom a századfordulón



2. térkép. A Sykes–Picot-szerződés

ellenérzéseket keltett a nyugatiakkal szemben. Annál is inkább, mert a 20. század elején az itteni nagyvárosok az éledező arab nacionalizmus melegágyaivá váltak,<sup>4</sup> az egységes arab állam létrehozására irányuló törekvések pedig az első világháború befejeződésekor elemi erővel törtek felszínre a nagy múltú Damaszkuszban. Az antant függetlenségre vonatkozó, többször megismételt ígéretei ellenére az imperialista térhódítás lázában égő győztesek végül nagyhatalmi érdekeik érvényesítése és az egész Közel-Kelet felosztása mellett döntöttek. Szíria az 1916-ban megkötött Sykes–Picot-szerződés értelmében francia érdekszférába került (2. térkép),<sup>5</sup> Párizs pedig nem habozott érvényesíteni a jogait az első adandó alkalommal. A Népszövetség 1919. április 28-án elfogadott alapokmányának 22. cikkelye rendelkezett a mandátumrendszer létrehozásáról, az idesorolt „közületek” pedig „valamely Megbízott Hatalom tanácsadó és támogató vezetése alá” kerültek.<sup>6</sup> Oszmán-Szíriáról a végső döntést egy év múltán San Remóban hozták meg. Ezzel a kocka el volt vetve. Az arab nemzeti aspirációkat megtestesítő Fejszal franciák általi elűzése csalódást keltett és sérelmet okozott a mind etnikailag, mind vallásilag rendkívül heterogén szíriai lakosság számára.

A francia közvélemény szemében a szíriai mandátum voltaképpen természetesnek tűnt, hiszen Franciaországnak évszázados kapcsolatai és érdekei voltak a térségben. Az átlagember arról is meg volt győződve, hogy a Közel-Keleten a franciákat szimpátiával fogják fogadni, ezért különösebb nehézségre nem számított. A kormány mindenekelőtt a francia érdekek megvédelmezését tartotta szem előtt, illetve azt, hogy Nagy-Britannia ne cselekedhessen kénye-kedve szerint a Levantéban. Párizs kezdettől fogva azt a politikát képviselte, hogy kemény kézzel bánik a helyiakkal, vagyis nem teszi lehetővé a függetlenség felé való elmozdulást, mert nem akarta, hogy a legfontosabb észak-afrikai gyarmatain, elsősorban Algériában példát vegyenek a szíriai folyamatokról.<sup>7</sup>

Párizsban kevesen voltak olyanok, akik tudatában voltak annak, hogy a világháború mennyire kimerítette Szíriát (a mezőgazdasági termelés például csak 1928-ban érte el az 1914-es szintet).<sup>8</sup> Nem vetettek számot igazán az arab nacionalizmus vitalitásával, valamint azzal a ténnyel sem, hogy Fejszal a britek hozzájárulásával 1918 ősze óta saját adminisztrációt épített ki Damaszkuszban, mely a szíriaiak egyre nagyobb támogatását élvezte. A Bejrútban tartózkodó közel-keleti francia főmegbízott nem sokat érzékelt a szíriai nagyvárosokban uralkodó állapotokból és hangulatból. Erre a problémára a francia mandátumos hatóságok egyik főtisztviselője kendőzetlenül rámutatott. A külügyminisztérium számára 1926 őszén, már néhány esztendővel a távozása után készített hosszabb beadványában azt írta az első francia hivatalnokokról, hogy „közülük senki, legyenek katonák vagy civilek, nem ismerte a Keletet: abban a hiszemben indultak útnak, hogy először rá kell ten-

4 Antonius, 1945. 79–125.

5 Ferwagner, 2016. 33–52.

6 A mandátumrendszer alapelvei. A Nemzetek Szövetsége Egységokmányának 22. cikkelye, Versailles, 1919. június 28. Lásd: Lugosi, 2006. 60–61.

7 J. Nagy, 2009. 70.

8 Thomas, 2005. 218.

nünk a kezünket Szíriára, a többit majd meglátjuk”.<sup>9</sup> Ez az attitűd is hozzájárult ahhoz, hogy Franciaország 1920-ban precíz és világosan deklarált célok nélkül vetette meg a lábát a térségben. Ahogy egy jeles szíriai nacionalista 1939-ben megfogalmazta, „ez a mandátum félreértés volt. (...) Senki sem jutott el soha odáig, hogy meghatározza a struktúráját, vagy pontosítsa a célját. Minden erőfeszítés, amelyet ennek a fikciónak a megvalósítására, ennek a látszatnak a politikai és jogi valóságba való átültetésére tékoztak el, véresen erőszakos reakciókat keltett.”<sup>10</sup> Párizs végül úgy döntött, kihasználja az etnikai-vallási megosztottságot, a kisebbségeket támogatja, aminek rendkívül rossz fogadtatása volt az arab egység hívei körében.<sup>11</sup>

A semmi és senki által nem zavartatott franciák 1920 nyarán bábkormányt állítottak fel, majd Damaszkuszban centralizált francia adminisztrációt hoztak létre. Augusztus 8. és szeptember 1. között rendelettel egymástól elkülönülő öt entitást alakítottak ki, a Damaszkuszi Független Államot, az Aleppói Kormányzóságot (különleges területként hozzácsatolták Alexandrettát), az autonóm Alavita Területet, az autonóm Drúz-hegységet (Dzsebel-ed-Drúzt) és Nagy-Libanont. Franciaország megteremtette „a helyi autonómiák föderációját”, amelyről Clemenceau a Fejszallal való találkozásán már 1919 áprilisában beszélt.<sup>12</sup> Ahelyett, hogy megfelelték volna „a lakosság hagyományainak és elvárásainak”, ahogy akkoriban a miniszterelnök mondotta, ez a feldarabolás kedvezett Franciaország felekezeti klientúrájának, elsősorban a libanoni keresztényeknek. De kedvezett a közel-keleti francia jelenlétben érdekelt üzleti és más – elsősorban keresztény – köröknek is, ami a lyoni katolikus napilap, a *L'Express* augusztus 27-i számában is nyilvánvalóvá vált. A cikk helyeselte a „Libanoni Köztársaság” megnagyobbítását és támogatta Szíria többi részének felosztását, mert az „megkönnyíti az ellenőrzést”.<sup>13</sup> A felosztás jogtalanságára ugyanakkor 1928-ban írt munkájában már egy fiatal szíriai jogász, Edmond Rabbath (1902–1991) is rámutatott: „Szíria aprócska államokra való feldarabolása nyilvánvaló ellentmondást mutat a 22. cikkellyel és a mandátum tartalmával, még akkor is, ha utóbbi csupán pusztán gyámságként fogjuk fel.”<sup>14</sup>

A *divide et impera* politikáját a Népszövetség valójában megkönnyítette. 1922 nyarán hivatalosan is beiktatták a mandátumot, s azt a feladatot szabták a mandátori hatalomnak, hogy készítse el a rá bízott területek alkotmányát, mely tiszteletben tartja a lakosság jogait, érdekeit és akaratát. Ezenkívül Franciaországnak fokozatosan a függetlenség felé kellett volna vezetnie Szíriát és a belőle kiszakított Libanont. A feladat nem lehetett egyszerű, hiszen nagyon eltérő közösségeket kellett volna megszervezni és kormányozni: maronita és más keleti keresztényeket, szunnita és síta muszlimokat, alavitákat és drúzokat, arabokat, törököket, kurdokat és örményeket, beduinokat és városlakókat. „Huszonkilenc faj és vallás, micsoda állatkeretet kell itt

9 Caix, 2006. 394–456.

10 Mardam Bey, 1994. 13.

11 Mizrahi, 2002. 35–71.

12 Hokayem–Bittar, 1981. 131–132.

13 Chevallier, 1960. 275–320.

14 Rabbath, 1928. 62.

vezetni!” – kiáltott fel egy francia tisztségviselő.<sup>15</sup> Éppen a mandátumra hivatkozva Párizs a közösségekre való támaszkodás mellett döntött, mondván, helyi autonómiát biztosít azoknak, akik ezt igénylik. A különálló szíriai entitásokban tehát helyi kormányokat hoztak létre, de ez a megosztottság sosem találkozott a szíriaiak, s különösen a nacionalisták egyetértésével. A damaszkusziak például úgy érezték, elvágják őket a tengertől. 1922 nyarán ráadásul bejelentették Dzsebel-ed-Drúz függetlenségét, a többi entitást pedig egy török származású politikus, Szubhi Barakat elnöksége alatt föderációba kényszerítették. A következő évben mindegyik terület „közvetett úton” megválaszthatta saját reprezentatív kormányzótanácsát. Latakia környékén ekkor alakult meg az Alavita Állam. 1924-ben a franciák elismerték az alaviták külön kormányát, ugyanakkor beolvasztották Aleppót a Damaszkuszi Államba, amelyet innentől hivatalosan Szíriának neveztek (Alexandretta Szíria részeként saját adminisztrációval rendelkezett). Fővárosnak némi hezitálás után Damaszkuszt tették meg, bár Aleppó legalább annyira ambicionálta ezt a státuszt, amiben a két város évszázados rivalizálása tükröződött vissza.<sup>16</sup>

## A drúzok

Ebben az igencsak bonyolult és gyakran változó politikai helyzetben a szíriai közösségek közül a drúzok okozták a legtöbb fejtörést Franciaország számára, holott a déli Drúz-hegyvidéken élő 60-65 ezres felekezet csupán törpe kisebbséget jelentett a kétmillióssal összlakosságban (a mandátumterület egészén a számuk nem érte el a százezret, a fővárosban 3500-an éltek). A Damaszkusztól mintegy száz kilométerre fekvő Haurán vulkanikus masszívumában alakították ki szállásterületük központját, mely ideális búvóhelyül szolgált, mivel 1800 méter magasra törő hegyei miatt szinte áthatolhatatlan és nehezen megközelíthető volt. Haurán láva- és bazalttömbje mindig is lázadók, bűnözők, törvényen kívüliek tanyájaként szolgált, ahová a hatóság keze nemigen ért el. Nem csoda, hogy a drúzok évszázadok óta itt, a kihunytt kráterek sziklás labirintusában éltek: üldözött vagy legjobb esetben megtúrt vallási kisebbségként kénytelenek voltak biztos menedéket kialakítani a maguk számára.<sup>17</sup>

A drúzok sokban különböztek a Levante más felekezeteitől. A híres francia utazó, Volney már a 18. században felhívta a figyelmet mértéktartásukra, állhatóságukra, bátorságukra.<sup>18</sup> Ez a törzsi keretek között élő, de rendkívül összetartó nép szigorú és megingathatatlan „feudális” törvényeknek engedelmeskedett. Mindenki által elismert vezetője nem volt, s a klánok állandóan rivalizáltak egymással. A főnökök hatalmát bizonyos mértékben csak a helyi vagy általános gyűlések korlátozták, ahol a drúz pasák és bejek vitatták meg közös ügyeiket. A függetlenségére hallhatlanul féltékeny közösség archaikus mezőgazdálkodást folytatott, szegényes és ap-

15 Wailly, 2010. 154.

16 Andurain, 2013.

17 Ugyanezért költöztek nagyobb számban Libanon megközelíthetetlen és jól védhető hegyei közé is. Vö. Ferwagner, 2013. 30.

18 Volney, 1787. II. 64–77.

rócska oázisfalvaiban szőlőt, diót, búzát, árpat, lencsét termesztett és ellenállt a modernizáció minden formájának. Mivel hisznek a reinkarnációban, megvetették a halált: kiváló lovasként elszánt és bőséges harcosoknak számítottak. Egyszerre voltak vendégszeretők és harciasak, kedvesek és végtelenül kegyetlenek. Erős identitás-tudat forrasztotta őket egybe: hajlandók voltak mindent feláldozni azért, hogy önmaguk maradhassanak.

A drúzok egyedi, ezoterikus vallására és a közösség kialakulásának érdekfe-szítő történetére itt most nincs mód kitérni,<sup>19</sup> azt azonban meg kell jegyezni, hogy a szunnita iszlám rendre elhajlásként, eretnokséggként tekintett rá, miközben maguk a drúzok általában muszlimoknak tartják magukat. Bizonyos szerzők mégis inkább külön vallásként állítják be a drúzt, mivel „teljes mértékben független más vallások-tól”, így természetesen az iszlámtól is, amellyel „totálisan szakított”.<sup>20</sup> Papjaik nincsenek, csak beavatottjaik (*ukkál*), szertartásaikat titkos helyeken végzik. A szunnita iszlám által időnként üldözött drúzok a Libanon- és Antilibanon-hegység után, a 17. századtól a keletebbre fekvő Hauránban hozták létre biztos menedékhelyüket. Sőt a 19. században a befolyásuk jelentősen visszaesett Libanonban a maronita keresztények javára, így Haurán (a Drúz-hegység) vált a közösségük centrumává.

Az első világháború befejeződésekor Dzebel-ed-Drúz a britek megszállása, illetve az 1916 óta zajló törökellenes arab felkelés tényleges katonai vezetője, Feiszal emír uralma alá került. A drúzok azonban nem szimpatizáltak vele, mivel az arabiai sivatagból származó beduinok tartották, akinek semmi köze Szíriához. Mindazonáltal a britek ígéretet tettek neki az arab függetlenségre, sőt homályosan az arab egység megvalósítására is. A drúz felekezeten s annak meghatározó klánjában, az al-Attrason belül ekkoriban két nagy politikai pólus emelkedett ki. A szueidai és szalhadi al-Attrasok támogatták az „arab *risorgimentót*” megtestesítő Feiszalt és Nagy-Britanniát. A drúzok által „a franciák atyjának” gúnyolt Fárisz al-Attras és a vallási vezetők körül tömörülő, nagyobb létszámú csoport viszont inkább Franciaország mellett állt, s elvetette Damaszkusz főségét, mivel a franciáktól a Drúz-hegység autonómiáját remélte.

Miután 1920-ban a francia csapatok bevonultak Damaszkuszba, felvették a kapcsolatot ezekkel a drúz vezetőkkel. A közel-keleti francia főmegbízott, Henri Gouraud tábornok fogadta a hauráni előkelőket, akik hajlandónak mutatkoztak a francia mandátum elfogadására azzal a feltétellel, hogy a Drúz-hegyvidék megkapja az áhított autonómiát. Gouraud egyik munkatársa, a Damaszkusz élére állított Georges Catroux ezredes igyekezett megnyerni minél több drúz potentátot, amit akadályozott az arab nacionalisták propagandája.<sup>21</sup> Utóbbiak élvezték az elűzött Feiszal bátyja, a britek által Transzjordánia élére állított Abdallah emír támogatását. 1921. március 4-én Gouraud megbízottja, Robert de Caix és Mahmud Abu Fahr drúz vallási vezető megállapodást kötött, mely a drúz-hegyvidéki „emirátus” létre-

19 A vallásról magyarul lásd: Ferwagner, 2013. 29–31.; Sógor, 2013. 29–30. Angolul pedig két munkára hívnám fel a figyelmet: Khuri, 2004; Abu-Izzeddin, 1993.

20 Roussel, 2011.

21 Catroux a francia sajtóban alapos részletességgel számolt be a mandátumos hatóságok szíriai feladatairól. Catroux, 1922. 199–226.

hozására vonatkozott. A megállapodást április 5-én hirdették ki. A vallási vezetők egyöntetűen, a főnökök többségükben elfogadták a mandátumot, tervbe vették a drúz „alkotmány” kidolgozását, francia tanácsadók kiküldését és francia helyőrség telepítését Dzsebel-ed-Drúz „fővárosába”, Szueidába, amelyet eleinte még valamire való út sem kötött össze a külvilággal.<sup>22</sup> Az emirátus a szíriai francia mandátumon belül széles körű közigazgatási autonómiát élvezett, melynek élére négy esztendőre megválasztott „államfőt” és választott tanácsot állítottak.

Ezután nem sokkal 45 tagú helyi tanácsot választottak, a helyi végrehajtó hatalom pedig május 1-jén Szelim al-Attras pasa kezébe került ambiciózus unokatestvére, Szultán al-Attras pasa, a transzjordániai Abdalláh támogatója nagy bosszúságára. Szultán nem volt akárci. A Drúz-hegység legtekintélyesebb családjának sarként az első világháború végén támogatta Fejszal törökellenes mozgalmát, 1918 végén pedig lovasaival jelen volt Damaszkusz felszabadításánál. A mélyen vallásos, bátor és nagy hírű sejk mindig is ellenségesen viszonyult a franciákhoz, mert Dzsebel-ed-Drúz teljes függetlenségét akarta. Kapcsolatban állt a fővárosi arab nacionalistákkal: a franciaellenesség egy oldalra sodorta őket.

1921 nyarán a franciák katonai erő híján leginkább politikai eszközökkel próbálták meg elfogadtatni a mandátumi rendszert a drúzokkal, de kezdettől fogva szembesülniük kellett a ténnyel, hogy a falvakban ellenséges hangulat uralkodik. Mindez a napnál is világosabbá vált, mikor június végén az ország déli részébe ellenőrző körútra érkező Gouraud tábornok ellen merényletet kíséreltek meg. A tábornok sértetlen maradt a gépkocsiját ért támadás után, de a szíriai csendőrség egyenruháját viselő támadók a tolmácsát, Brunet francia tisztet így is meggyilkolták, majd a szomszédos Transzjordániába menekültek. A hatóságok azonban hamarosan azonosították a merénylet értelmi szerzőjét és végrehajtóját egy libanoni síta rebellis, Adham Handzsár személyében. Handzsár egy év múltán, 1922 júliusában visszatért, és Szultán al-Attras házában vendégeskedett a Szueidától délre fekvő al-Kuraja faluban, miközben a házigazda nem tartózkodott otthon. A franciák megneszelték a dolgot, és éjszaka foglyul ejtették Handzsárt. Mikor al-Attras hazatért és tudomást szerzett vendége letartóztatásáról, haladéktalanul Szueidába ment, és a tradicionális vendégjogra hivatkozva erélyesen követelte Handzsár szabadon engedését. Követelését azonban elutasították.

Másnap, július 20-án a Handzsárt Damaszkuszba kísérő zsandárookra útközben fegyveresek támadtak, így azok kénytelenek voltak Szueidába visszatérni. A hatóságok gyorsan erősítést küldtek a fővárosból, amelyet azonban szintén támadás ért, egy francia tiszt, André Bouxin főhadnagy életét veszítette. Ekkor fordult elő első ízben – de nem utoljára –, hogy a francia légierő beavatkozott, és Szultán al-Attras kurajai házát bombázta. Catroux egy különítmény élén azokba a falvakba indult, ahonnan a drúz fegyveresek származtak, hogy megtorlásképpen elkobozza az elkövetők vagyonát vagy felrobbantsa a házukat (ez korábban török szokás volt, évtizedekkel később az izraeliek is alkalmazni fogják majd a pa-

<sup>22</sup> *La Croix*, 1925. szeptember 22.

lesztinokkal szemben). Ezenkívül a fegyveres incidensek közelében fekvő falvakra pénzbírságot róttak ki.

Szultán al-Attras és hívei Transzjordániába menekültek, de az ellenőrizhetetlen határon átkelve Hauránban bármikor rajtaütéseket hajthattak végre és eltűnhettek, mielőtt még a franciák beavatkozhattak volna. Ez a lázadás a mandatori hatalom számára veszélyesebb volt, mint a korábbi időszak szórványos, bár helyenként igen erőszakos megmozdulásai. Ezúttal ugyanis egy rendkívül tekintélyes törzsi vezető szegült ellen, akit hívei vakon követtek. A vezérkarnak nem volt más választása, mint alkalmazkodni a lázadók taktikájához. Alfred Guédeney ezredes, a damaszkuszi csapatok parancsnoka algériai lövészekből és tunéziai szpáhikból felállított egy kisebb és rendkívül mozgékony egységet. A feletteseinek így festette le a csapat magatartását: *„A könnyűfegyverzetű osztag parancsnoka sohasem tévesztheti szem elől a gyarmati háború alapszabályait: csoportban kell maradni, nem szabad kisebb egységekre szétszakadni, mindenre odafigyelni minden irányban, mindennél és mindig, menet közben és megálláskor is, gondosan kell megválasztani a táborhelyeket úgy, hogy harcra csakis megfelelő körülmények között kerülhessen sor, még biztosnak tűnő országban is.”*<sup>23</sup>

Ennek ellenére az al-Attras kézre kerítése érdekében tett összes erőfeszítés hiábavalónak bizonyult. A lázadó főnök kihasználta biztos transzjordániai búvóhelyét és élvezte a lakosság egy részének támogatását, amelynek a szemében ő a becsület és a drúz hagyományok megtestesítője volt. Gouraud a külügyminiszternek írt levelében panaszkodott arra, hogy a britek nem tesznek meg mindent eme „agresszorok” kordában tartására, akik értésére adták, hogy ők sem mindenhatók, hiszen „Transzjordániában csupán tanácsokat és pénzt oszthatunk”.<sup>24</sup> A franciák ennek ellenére erős nyomást gyakoroltak a palesztinai brit hatóságokra, aminek végül lett némi foganatja: a drúz lázadók egy idő múlva már nem tudtak olyan szabadon átkelni a határon. Megjegyzendő, hogy később, a drúz lázadás kirobbanása után a francia hatóságok meg voltak győződve a britek bűnrészességéről, s különféle bizonyítékokat tártak a nyilvánosság elé a drúzoknak nyújtott brit segítség (pénz, fegyver, lőszer) részleteiről.<sup>25</sup> Azt sugallták ezzel, hogy a közel-keleti rivális, Nagy-Britannia érdekelt lehetett Franciaország befolyásának meggyengülésében.

Szultán al-Attras 1923 áprilisában hazatért Szueidába, hogy részt vegyen a drúz autonómia első születésnapján tartott ünnepeken, s a korábban *in contumaciam* halálra ítélt vezető kegyelmet kért a hatóságoktól. A költségvetés és a csapatok létszámának csökkentésével elégedetlenkedő és ezért lemondó Gouraud helyére közel-keleti francia főbiztossá áprilisban kinevezett Maxime Weygand tábornok szeptemberben azt kérte a francia kormánytól, hogy függesse fel az al-Attras és társai után indított hajszát, majd a sajtóban közzétette, hogy „a nagylelkű Franciaország” megbocsát a bűnösöknek. A megbékélés jele volt, hogy a következő évben Weygand személyesen is részt vett a drúz autonómia megadásának évfor-

23 Baron, 2013. 63.

24 Gouraud tábornok 1922. október 3-i levele Poincaré külügyminiszternek. *Documents diplomatiques*, 1922., 2008. 361.

25 Coblenz, 1930. 261., 292. Idézi: Wailly, 2010. 220–224.



dulós ünnepségén Szueidában, ahol a rokonai által körülvett Szultán al-Attras a saját sátrában fogadta.

Weygand idején – átmenetileg – viszonylag nyugodt időszak köszöntött a mandátumterületekre. Ez részben tekintélyének, részben jó vezetői képességeinek volt tulajdonítható. Civil kabinetjének vezetője azt írta róla: „Franciaország képviselője mindenekelőtt jó benyomást keltett, ami elsősorban fontos a Közel-Keleten.”<sup>26</sup> Hívő katolikusként nem tett különbséget a felekezetek között, pártatlanul bánt velük, s tisztelettel viszonyult a képviselőkhöz. Igyekezett mindenkit meghallgatni és mindenkivel szót érteni. Amikor 1924 novemberében visszahívták az anyaországba, a nála búcsúlátogatáson járó egyik drúz vezető saját bevallása szerint annyira felindult, hogy egész nap „túl izgatott volt ahhoz, hogy le tudjon ülni”. Határozottsága, egyenes beszéde, nyíltsága sokakat megnyert. Nagy figyelmet fordított a politikai mellett a gazdasági és társadalmi kérdésekre is. Energiát fektetett a mezőgazdaság, a kereskedelem és a szállítás fejlesztésébe (öntözés, vámügyek, kikötői munkálatok).

## Az ország egyesítése

Mindazonáltal a politikai problémák nem oldódtak meg, éppen ellenkezőleg. Főleg a szíriaiak méltatlankodtak továbbra is országuk feldarabolása ellen. A nacionalisták olyan független Szíriát szerettek volna, ahol az 1,5 millió muszlim akarata érvényesül az 500 ezer keresztényével szemben. A mandátori hatalom azonban úgy vélte, ez a vallási ellentétek kiújulásához, sőt mézszárláshoz vezetne. Az elégedetlenség mérséklése érdekében Weygand és a munkatársai, René Giscard d’Estaing és Robert de Caix ekkor döntöttek úgy, hogy egy Tunézia méretű államban egyesítik Aleppót és Damaszkuszt, vagyis a francia mandátum ettől fogva két államra oszlott, Libanonra és Szíriára. Utóbbiban pedig – mint láthattuk – az alaviták, Alexandretta és a drúzok kibővített autonómiát élveztek.

A tervhez 1924 tavaszán szerezték meg a kormány hozzájárulását, így a rendeletet május 11-én Bejrútban kihírdették. Ennek értelmében az eddigi külön parlamenti közgyűléseket összevonták, s egységes törvényhozást alakítottak (Föderális Tanács). A végrehajtó hatalmat a négy évre megválasztott elnökre ruházták, akinek a munkáját az előtte és a Föderális Tanács előtt felelős öt miniszter segítette (belügy, igazságügy, pénzügyek, közoktatás, munkaügy). A külügyek és a hadügyek továbbra is a mandátori hatalom irányítása alatt maradtak. Weygand az új szabályozást június végén Damaszkuszban is kihirdette: befejeződik „Damaszkusz és Aleppó Államok egyetlen független államba való egyesítésével a katonai folyamat, a fejlődés minden kilátásával, amitől egy megszerveződő nagy arab állam kialakulása várható”.<sup>27</sup> A rendelet hatályba lépését 1925. január 1-jével ígérte meg. Így került

26 Giscard d’Estaing, 1932. 13–26. A szerző a későbbi francia köztársasági elnök, Valéry Giscard d’Estaing nagybátyja.

27 Rabbath, 1928.

megválasztásra 1924 decemberében a már említett Szubhi Barakat, a Föderális Tanács korábbi elnöke. A nyugalmas időszak azonban nem tartott sokáig, mert az anyaországban politikai fordulat ment végbe.

## Carbillet tervei

1924 májusában a franciaországi parlamenti választásokat az úgynevezett Baloldali Kartell nyerte meg, a radikális és antiklerikális Édouard Herriot új kormánya pedig leváltotta a drúzokkal kiegyező, mély katolikus hitét sohasem tagadó Weygand-t. Helyére novemberben a republikánus Maurice Sarrail tábornokot állította, aki hírnévben és karizmában messze elmaradt az elődeitől, márpedig a személyes tekintély a Közel-Keleten sokat számít. A szabadgondolkodó és radikálisan antiklerikális főtitst abba a Szíriába kapott kinevezést, ahol Franciaország hagyományosan a keresztények protektorának szerepét játszotta. Ateizmusa eleve komoly politikai hátrányt jelentett számára a Levantéban, ahol a vallás az identitás legfőbb forrása.

A Baloldali Kartell győzelme és Sarrail kinevezése azonnal felélénkítette a politikai életet a Levantéban. A keresztény közösségek eleve ellenségesen fogadták a főmegbízottat annak közismert antiklerikalizmusa miatt (a libanoni katolikus iskolákban egyperces „gyászszünetet” tartottak a republikánus tábornok kinevezése hírére), miközben a szíriai lakosság a baloldali kormánytól nagyobb önállóságot remélt. Az 1925. január 2-án Bejrútba érkező Sarrailnak fogalma sem volt arról, hogy mekkora nehézségekkel kell szembenéznie. Rögtön baklövést követett el, amikor a fogadására rendezett ceremónián ellentmondást nem tűrve elbocsátotta Libanon kormányzóját, a nagy népszerűségnek örvendő Charles Vandenberg tábornokot, mivel a kormány helyi, az itt élők által választott kormányzót akart a mandátumterület élére állítani.<sup>28</sup> Visszatetszést keltett, hogy a tiszteletére tartott misén – hiába hívták – nem volt hajlandó részt venni (az egyik beosztottját küldte maga helyett). Ezután átgondolatlan döntések követték egymást, mint például a politikai körök olvasott lapjának, a *L'Orient*-nak a betiltása. Ennél is fontosabb volt ugyanakkor, hogy az anyaország súlyos gazdasági nehézségei miatt csökkenteni kellett a Levantéban állomásozó hadsereg létszámát (ezekre a katonákra égető szükség volt Marokkóban). Az 1921-ben még 50 ezer főt számláló haderő 1925 elejére 15 ezer főre csökkent. S ez is elsősorban gyarmati egységekből, az Idegenlégió csapataiból és tüzérsztagokból állt. A legnagyobbbrészt algériai, marokkói, tunéziai, madagaszkári és szenegáli katonákhoz a helyi lakosság időnként kifejezetten ellenségesen viszonyult.

Sarrail tehát egyfelől politikailag rövid időn belül izolálódott, másfelől katonailag meggyengült. A helyzetet súlyosbította, hogy Gabriel Carbillet százados, Szelim pasa drúz vezető Weygand által kinevezett adminisztratív tanácsadója fejébe vette Dzsebel-ed-Drúz felszabadítását a feudális béklyók alól, s belőle modern, demokratikus állam létrehozását. Mindez kihívást jelentett az olyan klánok száma-

<sup>28</sup> Fournié, 2002. 125–168.

ra, mint az al-Attras. Vérbeli kolonialistaként jó szándékkal ugyan, de türelmetlenül és buzgón európai normákat és közigazgatást akart meghonosítani egy tradicionális társadalomban, mely egyáltalán nem állt készen egy ilyenfajta sokkterápia elviselésére. A már idézett, szintén imperialista elveket valló Robert de Caix sommásan így vélekedett a századosról: „Előélete aligha tette őt alkalmassá arra, hogy rábízzák Dzsebel-ed-Drúz kormányzását.”<sup>29</sup>

Carbillet barátja, az újságíró Albert Londres viszont így jellemezte őt: „*Olyan embert láttam magam előtt, akinek a fejét mintha hatalmas kalapácsütésekkel egy kubista szobrász formálta volna. Viaszszínű arc. Előreugró áll. Alsó állkapcsa úgy ugrott ki az arcából, mint ahogy egy erkély kiáll a homlokzatból, beesett arc, mozdulatlan üvegszemek; lefésült, fekete, tintával festett haj. Szomorú? Igen, az! Letört? Egyáltalán nem! Hideg erő sugárzott ebből az emberből. Érezni lehetett, hogy »valakivel« állunk szemben.*”<sup>30</sup>

A nagy munkabírású Carbillet a Drúz-hegységben építkezésekbe fogott, utak nyomvonalát jelölte ki, kutakat fúrt, iskolákat nyitott, öntözőműveket létesített, fejlesztette a mezőgazdaságot, javította az orvosi ellátást, támogatta a régészeti feltárásokat, múzeumokat avatott.<sup>31</sup> Sarraïl pedig támogatta. Lassacskán Carbillet lett a „főnök”, a drúz közemberek egyre inkább hozzá fordultak tanácsért, útmutatásért, amit a nagycsaládok vezetői nem toleráltak, így ugyanis csökkent a társadalomra gyakorolt befolyásuk. Ráadásul Carbillet ügyesen kihasználta a köztük zajló rivalizálást. A hegyvidéken hagyományosan a földeket háromévente újraosztották, a jobb földeket az előkelők, a rosszabbakat a szegények kapták. Most a szokásokat felrúgva Carbillet a felosztást igazságosabb alapra helyezte, ami sértette a sejkek érdekeit.

Az egyszerű emberek – akiknek tetszett, hogy Carbillet a fizetését visszatulta a drúz kincstárba – már az egymás közötti vitáik, konfliktusaik megoldását is a századostól várták, holott korábban a bíráskodás a klánvezérek kiváltsága volt. Az adót is Carbillet hajtotta be, pedig hagyományosan ez is a főnökök feladata volt, és a nagyszabású közmunkák elvégzésébe mindenkit bevont, mindenkinek dolgoznia kellett, tekintet nélkül a társadalmi rangjára. Ha kellett, népszerűtlen módon kényszermunkára vezényelte az embereket, a szembeszegülőket pedig pénzbüntetéssel sújtotta. Szokás volt, hogy az analfabéta drúzok két-három arab nyelvű napilapot is kaptak, s rendszeresen beszédtek tőlük az előfizetést. Carbillet azonban véget vetett ennek az igazságtalan és értelmetlen gyakorlatnak, mire az arab sajtó méltatlankodott és hevesen bírálta „a műveltség és kultúra eme ellenségét”.<sup>32</sup> Egyeseknek a módszere tetszett, mások – elsősorban az előkelők – viszont alig várták a pillanatot, hogy hangot adhassanak az elégedetlenségüknek. A vérrokoni kapcsolatok, a hagyományok által megszentelt katonai arisztokrácia tisztelete, a tradicionális társadalmi rendhez való ragaszkodás, amelyben mindenkinek megvan a maga helye, mind-mind gátolta a tevékenységét, a konfliktus pedig feloldhatatlannak bizonyult.

29 Caix, 2006.

30 Carbillet, 1929. 21. Albert Londres előszava.

31 Mizrahi, 2003. 365–367.

32 *Le Petit Parisien*, 1925. december 22.

Az elégedetlenségnek mélyebb társadalmi okai is voltak. Franciaország a modernizáció egyre több elemét honosította meg Szíriában (mezőgazdasági gépek, kerékpárok, gépkocsik, varrógépek, iskolák). Az oktatás és a technikai fejlődés kettős hatása kikezdte a tradicionális társadalom alapjait. A lovak, szamarak és tevék hagyományos kereskedelme lehanyaglott, a vidéki klánok elszegényedtek, miközben a városi polgárság gazdagodott. A vidéki nagy famíliák parasztok által műveltetett földjei egyre kevesebbet jövedelmeztek, többen eladni kényszerültek birtokaikat. Mindez együtt járt a francia katonai jelenlét csökkenésével, legfeljebb a városokban maradtak helyőrségek. A katonák és a civil tisztviselők gyarmatosító módszerei az egész országban elégedetlenséget váltottak ki. Politikai síkon a drúz elit elégedetlensége kiegészült, sőt összefonódott a szíriai arab nacionalisták függetlenségpárti törekvéseivel, ami országos dimenziót kölcsönzött az eredetileg regionális, törzsi jellegű rebellióknak. Már 1925 tavaszán egyre több elszigetelt erőszakos támadás, rajtaütés történt Szíria-szerte, de a magabiztos franciák nem aggódtak különösebben.

A felkelés kirobbanása előtt maga Carbillet is büszkén vonta meg tevékenysége mérlegét: *„A drúzoknak, minden drúzoknak – az én drúzaimnak – tudniuk kell, hogy továbbra is nagyon erősen kötődöm hozzájuk, mert hiszen nekik köszönhetem életem legnemesebb megelégedését. Azt, hogy gazdaságilag, intellektuálisan és pénzügyileg átalakíthattam Dzsebel-Drúzt, az ő munkájuknak, az ő bátorságuknak, az ő intelligenciájuknak köszönhetem, ami nélkül nem lett volna lehetséges átadni 600 km hosszú utat, kivájni 300 km hosszú csatornát, franciául megtanítani 3000 gyereket, ásatásokat indítani három római városban, megnyitni hét múzeumot a kőmaradványoknak, elültetni egymillió szőlőtőkét, olyan hatalmas munkákat elvégezni, mint Ain-Guiné vizének elvezetése (...), ezenkívül – újabb adók nélkül – huszonnyolcmillió Napóleon-arannyal gyarapítani a kasszát, e munkák dacára.”<sup>33</sup>*

Carbillet azonban pontosan tudta, hogy a Drúz-hegységben ténylegesen nem a franciák, hanem Szultán pasa kezében van a hatalom: *„Szultán képviselte az »autoritást«.”<sup>34</sup>* Súlyos megtorlást kockáztatott, aki nem engedelmeskedett neki, fenyegetéssel mindenkit megtört. Az előkelők tanácskozásain a franciák elleni harc mellett érvelt, s minden habozóra rákényszerítette az akaratát. Ez persze megfelelt a hagyományoknak: a főnök parancsát el kellett fogadni, Szultán pedig képes volt energikusan, gyakran pedig brutálisan eljátszani a vezér szerepét. Ez a férfi nagyon jól ismerte Hauránt és ragaszkodott a hagyományokhoz, így a drúz tanács Szelim pasa 1923. szeptember 15-i halálakor ideiglenes kormányzónak választotta. Végleges döntést viszont a klánok megosztottsága miatt nem tudtak hozni, így kerülhetett a hatalom *átmenetileg* Carbillet kezébe, aki húsz hónapig fáradhatatlanul dolgozott, mialatt a hegyvidék nyugodt maradt. 1925 áprilisában Sarrail Szeuidába látogatott, ahol lelkes fogadtatásban volt része ugyanúgy, mint egy évvel korábban Weygand tábornoknak. Csakhogy még ugyanabban a hónapban drúz küldöttség

33 Carbillet, 1929. 11–12. Tegyük hozzá: a 600 kilométer út kizárólag a francia tisztviselők és a néhány előkelő automobiljainak közlekedésére szolgált, hiszen az utakra a tevék őslakosoknak nem volt szükségük.

34 Carbillet, 1929. 76–77.

kereste föl a főmegbízottat, bepanaszolták Carbillet századosot, és kérték, hogy drúz kormányzót nevezzen ki. Az 1921. márciusi megállapodásra hivatkoztak, amit viszont – megsértve a jelenlévőket – a főmegbízott nem volt hajlandó elismerni, mondván, azt „csak egy vallási vezető írta alá”.<sup>35</sup>

A kimerült százados éppen ekkor, május végén utazott szabadságra Franciaországba. Helyettese, Raynaud százados, aki megpróbálta megbékíteni az elégedetlenkedő sejkeket, igyekezett megvédeni előttük Carbill-et, s arra biztatta őket, hogy panaszaikkal forduljanak a főmegbízotthoz. Egy olyan országban, ahol mindig is virágzott a *mazbata* (petíció) gyakorlata, több se kellett: 24 család fejének aláírásával két követelést fogalmaztak meg. Az egyik őslakos (drúz) politikai vezető végleges kinevezésére vonatkozott, a másik pedig a gyűlölt kényszermunka eltörlésére. Jellemző módon a mandátumos adminisztráció (a második világháború alatt nagy szerepet játszó, de ekkor még teljesen tapasztalatlan Henri Dentz hírszerzési főnök) június 2-án kíméletlenül elutasította a kéréseket.<sup>36</sup>

## A felkelés kezdete

Ugyanezen a napon Raynaud értesítette Bejrútot, hogy „kampány készülődik Dzsebel-ed-Drúzban a távol lévő Carbill-et ellen, amelyben nem csupán az al-Attrasok, hanem a nagyobb drúz családok többsége is részt vesz”.<sup>37</sup> Sarraïl ügyet sem vetett a figyelmeztetésekre, amelyeket „siránkozásoknak” minősített, sőt a békülékeny Raynaud-t július közepén leváltotta. Június 3-án Damaszkuszban az éppen ott tartózkodó Auguste Brunet parlamenti képviselő fogadta 38 tekintélyes drúz vezető delegációját, s megígérte nekik, hogy panaszaikat továbbítja a főmegbízottnak. Június 15-én Bejrútban Sarraïl nem fogadta ezt az – igaz, nem hivatalos, senki által nem választott, valójában önjelölt – drúz küldöttséget, mely audienciát kért tőle, sőt keresetlen szavakkal („Kotródjanak innen!”) hazazavarta a tagjait. A megalázott főnökök dühösen tértek vissza a hegyvidékre. Három nappal később Raynaud újfent figyelmeztette főnökét, hogy el kellene fogadni a delegáció követeléseit, mivel „általános mozgalomról van szó, ami megköveteli, hogy az eseményekre a legnagyobb figyelmet fordítsuk”. Végül 27-én újabb kollektív, mintegy száz aláírással ellátott levél érkezett a mandátumos hatóságokhoz a drúzoktól, mely Carbill-et eltávolítását kérte.<sup>38</sup>

Az elégedetlenség nagyságát mutatta, hogy július 3-án Szueidában egy francia tisztet a nyílt utcán bántalmaztak, sőt rálöttek. Csak Raynaud gyors közbelépésének köszönhetően nem történt tragédia. Raynaud utóda, Tommy-Martin parancsnok, aki Szueidában pillanatok alatt felmérte a viszonyokat, július közepén vi-

35 *L'Écho de Paris*, 1925. szeptember 29.

36 Dillemann, 1982. 49–54.

37 A jelentést a decemberi parlamenti vitában Désiré Ferry képviselő idézte. *JORF Débats parlementaires 2<sup>e</sup> séance du 18 décembre 1925*. 4441. Ebben a vitában az ellenzéki képviselők aprólékosan taglalták az események menetét, számos jelentést, dokumentumot idézve.

38 Uo. 4442.

lágosan megüzente Bejrútba: ha Carbillet visszatér, Dzsebel-ed-Drúzban felkelés fog kitörni.<sup>39</sup> Ebben a feszült légkörben Sarraïl csapdát állított öt drúz főnöknek, akiket július 11-én azért hívott Damaszkuszba, hogy előadhassák a panaszukat. Megszimatolva a veszélyt, a franciáktól immár semmit sem váró és remelő Szultán al-Attras nem tett eleget a meghívásnak. Jól tette. Amint a küldöttség tagjai megérkeztek, rögtön letartóztatták, majd szigorú őrizet alatt Palmürába szállították őket. A vendégjog e brutális megsértése a damaszkuszi arabokat mélységesen felháborította és a franciák ellen fordította.

A harcias és vérig sértett drúzokat viszont arra kényszerítette, hogy fegyvert fogjanak. Ekkor már nem lehetett meggátolni a kegyetlen összecsapások kirobbanását, még a franciabarát drúz előkelők és vallási vezetők sem akadályozhatták meg Szultán pasát abban, hogy fegyvereseket gyűjtsön maga köré, és kibontsa a lázadás zászlaját. Július 16-án kibocsátott kiáltványa tömören, de egyértelműen tartalmazta a célokat, melyek nem valamiféle ókonzervatív, netalán vallási jellegű törekvések, hanem nagyon is modern, nacionalista koncepciót tükröznek:

*„Nem kértünk mást az elnyomótól, csak azt, hogy egy embertelen francia kormányzót váltson le, és nevezzen ki helyébe egy másik franciát. Nemcsak hogy nem hallgatták meg a kérésünket, hanem a küldötteinket birka módjára elhajtották, később pedig igazságtalanul börtönbe vetették őket. (...) Sorsunk el van döntve. Háborúnk szent háború. Kihúztuk a kardunkat a hüvelyéből és csak akkor tesszük vissza, ha az alábbi céljainkat megvalósítottuk:*

1. A tengerpartot és a belső részeket magában foglaló egy és oszthatatlan arab Szíria teljes függetlensége.

2. Nemzeti kormány felállítása és alkotmányozó gyűlési választások megrendezése abból a célból, hogy elkészítsék a szerves alaptörvényt.<sup>40</sup>

3. Az idegen megszálló csapatok hagyják el az országot, nemzeti hadsereget kell létrehozni, mely őrködik a rend és a biztonság fenntartásán.

*Fegyverbe! Isten velünk van!*

*Éljen a független Szíria!”<sup>41</sup>*

Miután július 17-én egy drúz puskatúz miatt kényszerleszállást végrehajtó francia repülőgépet és a személyzetét a palesztinai határ közelében túsul ejtették (a légi erők ekkoriban alacsonyan repülve bombázás és géppuskázás nélkül igyekezett megfélemlíteni a lakosságot), Szultán al-Attras lázadói július 20-án egyetlen kardcsapás nélkül elfoglalták Szalhadot és kirabolták, illetve a lázadás jeleként felégették a laktanyáját. Másnap a település felmentésére és a pilóták kiszabadítására küldött, Normand százados által vezetett 200 fős francia-szíriai hadoszlopot, még azelőtt, hogy elérte volna a 12 kilométerre fekvő Szueidát, al-Kafr mellett közelharcban porrá zúzták. Pedig Szultán személyesen figyelmeztette Normand-t, hogy vonuljon vissza. „Nincs szükségünk arra, hogy civilizáljanak bennünket. Ha nem akarsz meghalni, az embereiddel fordulj vissza!” Normand nem hallgatott rá, sőt

39 Uo. 4443.

40 Mint láttuk, ezt a Népszövetség az 1922. júliusi hivatalos nyilatkozatában írta elő a mandátori hatalom számára.

41 A kiáltvány szövegét lásd: J. Nagy, 1995. 73.

sértésekkel halmozta el a drúz vezetőt. Megkeserülte. Az egyik oldalon 50 drúz, a másikon nyolc francia tiszt (köztük Normand) és 107 közkatonája vesztette életét.<sup>42</sup> A halottak fegyvereit a drúzok megszerezték, az ellenséges sebesülteket pedig kímeletet nem ismerve felkoncolták. Ez volt a felkelés első komoly összecsapása a francia csapatok és a drúz irreguláris harcosok között. Mindössze néhány tucat francia túlélőnek sikerült valahogy elvergődnie a hegyvidék fővárosának megerősített helyőrségébe, amelynek 21-én este megkezdődött az ostroma.

A főmegbízott utasítására a garnizon felmentése és Szultán megbüntetése érdekében Roger Michaud tábornok sietve háromezres, javarészt afrikaiakból és helyiekből álló sereget vont össze a várostól 30 kilométerre, de a vállalkozás feletébb veszélyesnek tűnt, mivel a felkészületlen katonáknak nehéz és ellenséges terepen kellett operálniuk, segítséget pedig sehonnan sem remélhettek. Július 29-én Szultán al-Attras fegyveresei – aki ekkorra megszerezte a drúz nagycsaládok támogatását – tönkretették a vasutat Damaszkusz és Deraa között, valamint a Szueidába vezető kövezett utat is. Így a fegyverzetet, a lőszert, az utánpótlást és az élelmiszert csigalassúsággal tevék és szamarak hátán kellett szállítani.

A gyalogosok, lovasok és tüzérek menete a sivatagi dombok között július 31-én perzselő nyári hőségben indult el, a nagy szárazságban kínzó szomjúság gyötörte a katonákat. A hadoszlop rendkívül hosszúvá nyúlt, ami kimondottan sebezhetővé tette. Mindezt a drúzok a hegyvidék bejáratánál fekvő Mazraa városka közelében ki is használták. A vegetáció nélküli nyílt terep a lesben álló lázadóknak kedvelt, mivel a hegyoldalakról minden mozgást könnyűszerrel szemmel tarthattak. A francia előőr s túl gyorsan haladt, és messze megelőzte a lassabban vánszorgó és az ellátmányt szállító derékhadat. Utóbbira Szultán al-Attras ötszáz drúz lovasa augusztus 2-án szürkületkor rárontott, a kíséretet biztosító madagaszkári és helyben toborzott szíriai katonák pedig teljesen megzavarodtak. A gyorsan visszavonuló pasa egy komplett tüzérugeget és több száz puskát, hatalmas mennyiségű lőszert és egyéb ellátmányt zsákmányolt. Másnap újabb támadást intéztek a menetoszlop ellen, pánikszzerű visszavonulásra készítve azt. Látva a meghátrálást, al-Attras üldözésre utasította az embereit: a franciák visszavonulását fedező madagaszkári egység megsemmisült. A túlélők augusztus 3-án nagy nehezen visszavergődtek a kiindulóbázisukra. Halottakban, sebesültekben, fogságba esettekben és dezertálóknak a veszteség 700-800 főt tett ki, vagyis minden harmadik katona odaveszett! Michaud helyettese, a madagaszkáriakat vezető Jean Aujac őrnagy a fogságba esés helyett az öngyilkosságot választotta.<sup>43</sup> Szultán al-Attras ezzel a felkelés vitathatatlán vezetőjévé vált.

A franciák e katasztrófális, De Caix szavaival „botránys veresége” sokkullámot váltott ki Szíriában. Sarrail annyira nem számított a kudarcra, hogy július 30-án még egy marokkói lövészekből álló zászlóaljnak is engedélyt adott a Bejrútból való távozásra, hogy Marokkóba menjen. A drúz főnökök és az arab nacionalisták számára viszont Mazraa Maiszalún megbosszulását jelentette, melynek emlékére a

42 JORF, 4445.

43 Provence, 2005. 63.

2000-es években emlékművet is emeltek. Bebizonyosodott, hogy a franciák nem legyőzhetetlenek! A francia tekintély súlyos csorbát szenvedett, mivel a megszállók vereségének híre gyorsan terjedt, s egész Szíriában visszhangot keltett.

A Raynaud százados képviselte mandátumos hatóságok augusztus 11-én kénytelenek voltak tárgyalásokba bocsátkozni a drúz sejkekkel, akik élén Hamad al-Attras állt. A franciák szerették volna elérni, hogy az összes fogságba esett katonájukat engedjék szabadon, valamint hogy eltemethessék az al-Kafrnál és Mazraánál elesett, s még mindig a csatatéren heverő halottaikat. A drúzok cserébe követelték Carbillet leváltását, általános amnesztiát, nemzeti kormányt, alkotmányozó gyűlés összehívását a szerves alaptörvény megalkotására, valamint a szueidai helyőrségben július 3. óta fogva tartott tíz vezetőjük, továbbá a Palmürában őrzött főnőkök elengedését. Augusztus 14-én került sor a foglyok cseréjére a tárgyalások helyszínén, a hauráni Umm-Valad faluban. Több mint kétezer drúz lovas jelent meg, hogy megünnepelje az övéik szabadulását!<sup>44</sup> A tárgyalások azonban megszakadtak, mert Szultán al-Attras nem volt hajlandó letenni a fegyvert és a Sarrail által követelt pénzbírságot kifizetni az amnesztiáért cserébe, a mandátumos hatóságok pedig nem akartak politikai engedményeket tenni, mert úgy vélték, az egyenlő lenne a fennhatóságuk megszűnésével.

Franciaországban gyakorlatilag észrevétlen maradt a mazraai csata, mert-hogy minden figyelmet a marokkói rif felkelés kötött le. Illetve az úgynevezett Citroen közép-afrikai expedíció látványos sikere: a résztvevők 1924 októbere és 1925 júliusa között könnyű hernyótalpas járműveikkel az algériai Colomb-Bécharból a fekete kontinenst átszelve eljutottak a madagaszkári Antananarivóig...<sup>45</sup> Az anyaországban az eseményekről először augusztus 3-án a *L'Écho de Paris*, illetve a *Le Temps* számolt be az utolsó oldalán egy rövid hír keretében: „Bizonyos agitáció ütötte föl a fejét július 20. körül Dzsebel-Drúzban, a szueidai őrhely közelében, helyi viták következtében; egy kisebb francia hadoszlopot sikertelenül megtámadtak a táborhelyén.” Hozzáteszi, hogy „Sarrail tábornok nyomban erősítést menesztett a blokádnál alá vont szueidai őrhelyre, és intézkedéseket tett a lázadók ellen”.<sup>46</sup> Augusztus 7-ig, illetve 8-ig kellett várni arra, hogy a két lap közétegye „a Londonban, jeruzsálemi táviratokra építő és az angol sajtó által közhírré tett hírt, miszerint az ammáni tudósító jelentette, hogy nemrég összecsapás tört ki a franciák és drúz lázadók között. Utóbbiak a meglepetés erejét kihasználva sikeresen hadianyagot zsákmányoltak, közte ágyúkat és mintegy száz, ellátmánnyal megrakott tevét. A franciák, miután veszteségeket szenvedtek, visszavonultak.”<sup>47</sup>

Sarrail sajtóra gyakorolt hathatós nyomása és a katonai cenzúra következtében csak kerülő úton és szinte minden esetben a brit sajtónak köszönhetően értesült – egyébként igencsak felületesen – a francia közvélemény a szíriai felkelésről. Éppen a főmegbízotti hivatal hallgatása nyomán a brit sajtó túlzásai és hamis hírei valósággal elárasztották az újságok hasábjait. Augusztus 9-én a *Le Temps* újfent

44 Provence, 2005. 75.

45 Murray, 2000. 95–108.

46 *Le Temps*, 1925. augusztus 3.; *L'Écho de Paris*, 1925. augusztus 3.

47 *L'Écho de Paris*, 1925. augusztus 7.; *Le Temps*, 1925. augusztus 8.



„angol forrásból származó táviratokat” idézett, s értesítette az olvasóit, hogy minden valószínűség szerint „a francia csapatokat valóságos sorscsapás érte”. Emellett már óvatos elemzésre is vállalkozott a felkelés „bonyolult” okairól, Dzsebel-Drúz „zabolátlanságáról”, a szomszédos Transzjordánia „franciaellenességéről” és figyelemre méltó módon „talán a mandátumos hatalom képviselőinek bizonyos hibáiról”, merthogy ebben a „feudális országban a főnökök csak nehezen alkalmazkodnak a nyugati civilizációhoz, a lakosság fölött pedig gyakorlatilag ellensúly nélküli hatalmat gyakorolnak”.<sup>48</sup> A kormányfő csak 13-án este tette közzé Sarraill két nappal korábban befutott jelentését a Michaud-féle hadoszlop vereségéről és a „800 fős” veszteségről.<sup>49</sup> Teljes volt a döbbenet, világossá vált, hogy a szíriai helyzet minden addiginál súlyosabbra fordult.

A jobboldali *L'Écho de Paris* – amely már augusztus 2-án sérelmezte, hogy semmilyen információt nem tesz közzé a kormány és a főmegbízotti hivatal a Hauránban történekről – „Moszkva és a III. Internacionálé” kezét vélte látni a szíriai (és marokkói) lázadásokban. Idézte a szervezet végrehajtó bizottságának előző évben közzétett nyilatkozatát, melyben kijelentette, „teljes mértékben támogatja a szíriai nép harcát a förtelmes rabiga ellen. Követeli Szíria kiürítését.”<sup>50</sup> A lap valóságos kampányt indított a baloldali Sarraill és a szabadkőművesek ellen, amelyben nagy szerepet játszott Henri de Kérillis újságíró, első világháborús hős és népszerű pilóta. Azzal vádolta a főmegbízottat, hogy katonailag alkalmatlan parancsnokokat nevezett ki, és a felelősséget az ő nyakába varrta. Carbillet-t, „a prokonzul kreatúráját, barátját és bizalmi emberét” is bírálta, aki „hozzá hasonlóan szabadkőműves”. Megoldás: „Sarraill visszahívása”!<sup>51</sup> Kérillis szeptemberben Szíriába utazott, ahonnan cikksorozatban számolt be a történekről a közvéleménynek. Információi annyira fontosak voltak, hogy – a főmegbízott nagy bosszúságára – még a kormány is támaszkodott rájuk.

Annak ellenére, hogy Mazraa után a felkelés egész Hauránra kiterjedt, sőt Damaszkuszt is elérte, a *Le Temps* augusztus 24-én még mindig ezt írta: „A szíriai helyzet továbbra is kusza és zavaros. Még mindig nem tudjuk, mi történik ott. (...) Megpróbáltuk feltenni a kérdést, vajon az angol forrásból való információk – egy részük valóságtartalmáról megbizonyosodhattunk – összességükben helytállóké-e. (...) Nem elég közzétenni az anyaországban, hogy »Szíriában rend uralkodik«. Az anyaország ennél többet akar tudni.”<sup>52</sup> A parlamenti képviselők még decemberben is arról panaszkodtak, hogy semmit sem tudnak a történekről,<sup>53</sup> holott ekkorra már a sajtóban is alapos – igaz, sok tekintetben téves és hibás – elemzések láttak napvilágot a felkelés okairól és lefolyásáról.<sup>54</sup> Tény, hogy a főmegbízotti hivatal nyilatkozatai-

48 *Le Temps*, 1925. augusztus 9.

49 *Le Temps*, 1925. augusztus 13.

50 *L'Écho de Paris*, 1925. augusztus 15.

51 *L'Écho de Paris*, 1925. augusztus 8. Carbillet Albert Londres segítségével a *Le Petit Parisien* hasábjain védte meg magát s hárított el minden felelősséget: „60 ezer drúzt védtem 20 főnök ellenében...” *Le Petit Parisien*, 1925. december 22.

52 *Le Temps*, 1925. augusztus 24.

53 *L'Ouest-Éclair*, 1925. december 21.

54 Például *Le Petit Parisien*, 1925. december 16., 19., 20., 22., 24.

ban visszatérő formula volt az, hogy „Dzsebel-ed-Drúzban minden nyugodt”. Valójában több száz beduin hatolt be Transzjordánia felől Szíriába, falvakat fosztottak ki, emiatt a francia légierő naponta bombázásokra kényszerült. A még mindig ostrom alatt álló szueidai helyőrségnek légi úton, ejtőernyővel kellett utánpótlást eljuttatni.

A Drúz-hegység, ahonnan a lakosság fegyverforgatásra alkalmatlan része zömében Transzjordániába menekült, egyetlen hatalmas katonai táborra alakult; szünet nélkül toborozták a harcosokat. Szultán haderejét 20-30 ezer fő alkotta, akik egy emberként követték, de a győzelmek a tekintélyes sejk mögé sorakoztatták fel a Szíria más részein élő drúzokat is. Sőt a sikerek felkorbácsolták a nagyvárosi nacionalizmust, mely 1920 óta háttérbe szorult, de egy pillanatra sem tűnt el.<sup>55</sup> Ennek a szíriai arab nacionalizmusnak a drúz győzelmek megadták azt az eszközt, amiben addig hiányt szenvedett: a katonai erőt.

A franciák számára pontosan ez jelentette a legnagyobb problémát: a futótűzként terjedő drúz felkelés nem maradt elszigetelt jelenség, ugyanis annak vezetői példa nélküli szövetséget kötöttek a damaszkuszi arab nacionalistákkal. A találkozó Szultán al-Attras egyik fia, Manszúr és a nacionalista vezetők, Abder-Rahmán Sahbandar, az általa februárban létrehozott Néppárt elnöke, valamint a később történelmi szerepet játszó Dzsamil Mardam Bej, a szíriai függetlenség egyik kovácsa között augusztus 22-én zajlott le. Elhatározták, hogy a drúz lázadás az általános szíriai felkelés első szakasza lesz. Három kiáltványt bocsátottak ki. Az első, *„Fegyverbe! Fegyverbe!”* című megismételte a július 16-i felhívást: mozgósítani szándékozott a népet a francia forradalom elvei alapján álló Szíriai Köztársaság megeremtéséért vívandó fegyveres harc és a nemzeti hadsereg felállítása érdekében. A második: *„Általános felhívás testvéreinkhez”*, utasításokat tartalmazott a harcolóknak és halállal fenyegette az árulókat. A harmadik pedig meghatározta a szíriai nemzetet: *„Nincsenek drúzok, szunniták, alaviták, síták, keresztények: mindannyian ugyanannak az egy nyelvet beszélő, közös hagyományokkal és érdekekkel rendelkező nemzetnek a fiai.”*<sup>56</sup>

Innentől általános felkelésről beszélhetünk, amely a leghosszabb, legvéresebb periódust jelentette, célja pedig a franciák kiűzése volt. Augusztus 24-én a hegyvidékről 1500 drúz lovas indult Damaszkuszba, akiket csak hatalmas erőfeszítéssel tudtak feltartóztatni és visszavonulásra kényszeríteni a hatóságok. Néhány száz főnek ennek ellenére sikerült elérnie a fővárost. A hónap végén ráadásul beduin törzsektől kölcsönzött tevekaravánok indultak Damaszkuszba, hogy a nacionalisták zászlaja alá gyülekező lelkes és buzgó csapatoknak fegyvert, ellátmányt szállítsanak. E csoportok társadalmi összetétele meglehetősen összetett volt: elsősorban paraszti elemek vettek bennük részt, de nem maradtak távol a jobb jövőben reménykedő szegény falusi és városi dolgozók, fiatal értelmiségiek, ezenkívül a zsákmány ígérete és a lelkesedés is sok beduint csábított. Köztörvényes bűnözők is keveredtek a felkelők közé, a hangadójukra még vérdíjat is kifizettek. Erős agitáció ütötte fel a fejét a dél-libanoni drúzok körében is, akik folyamatos kapcsolatban álltak a dél-szíriai testvéreikkel. A városi középosztály ellenben nem mozdult, a fel-

55 Rabbath, 1982. 405–447.

56 Wailly, 2010. 225.

kelők így kisebbségben maradtak, de ahhoz elég sokan voltak, hogy fenntartsák a nyugtalanságot és a bizonytalanságot (a vasútvonalakat állandóan zaklatták), ami a fővárosban augusztus végén már erősen érződött.

A kormány, amelynek a figyelmét lekötötte a súlyos marokkói helyzet, leginkább amiatt aggódott, hogy milyen visszhangja lesz a szíriai eseményeknek Észak-Afrikában. Augusztus végén betiltotta a szíriai Néppártot, vezetői közül többeket letartóztatott, és erősítéseket indított útnak, szeptember 3-án pedig a levantei csapatok élére az energikus Maurice Gamelin tábornokot állította, aki egyben a főmegbízott helyettesi feladatait is ellátta. A tábornok megértette, hogy a felkelés elfojtásához annak fészket kell pacifikálni. Első dolga így nem is lehetett más, mint a drúzok által mindennap – a Michaud hadoszlopától rekvirált ágyúkkal – bombázott szueidai garnizon felmentése. Ehhez azonban tekintélyes haderőt, hétezer katonát, ezenkívül lovakat, málhásállatokat, élelmiszert, vizet kellett összevonni és felhalmozni. Csakhogy a Dzsebel-ed-Drúz előterében felállított táborát szeptember 16-áról 17-ére virradó éjszaka meglepetésszerűen kétezer drúz támadta meg, de Gamelin légiószai elkeseredett küzdelemben feltartóztatták őket. Csak a másnap délután megérkező erősítés segítségével sikerült visszavonulásra kényszeríteni a bősen ostromló támadókat.<sup>57</sup> Gamelin gyalogságot, lovasságot, tüzérséget, valamint harckocsikat és repülőgépeket is magában foglaló hadoszlopa így csak szeptember 24-én jutott el Szueidába, miután csaták sorozatát vívta meg, s sikerült felmentenie a július 21. óta ostromlott hétszáz katonát. „Szueidát felmentették!” – adta hírül diadalmasan a francia sajtó.<sup>58</sup> A franciák azonban az utánpótlási nehézségek (vízhiány, drúz rajtaütések) miatt nem maradhattak: három nap múltán az egész hegyvidéket evakuálniuk kellett, amely így hónapokra kikerült az ellenőrzésük alól.

Gamelin úgy határozott, szigorú megtorlást fog alkalmazni, a pacifikálás során porig rombolja az ellenálló településeket. Október elején hozzá is fogott a művelethez. A drúzok által kiűrtett falvak sorra váltak a tűz martalékává, az állatállományt elhajtották, a gyümölcsfákat kivágták. Az expedíció mégsem hozott eredményt: az elbujdosott drúzok még inkább meggyűlölték Franciaországot, harci moráljuk tovább erősödött. A felkelés súlypontja mégis a nagyvárosokba, leginkább Damaszkuszba tevődött át, s ezzel új szakasz vette kezdetét.

## A felkelés kiszélesedése és leverése

A drúzok hauráni lázadása kiváló alkalmat teremtett a szíriai nagyvárosi nacionalizmusnak a cselekvésre. 1925 februárjában Damaszkuszban Sahbandar jogászok részvételével megalapította a Néppártot, mely nem tekinthető még jól szervezett, strukturált politikai szervezetnek, sokkal inkább elitklubnak. Ezek a szenvedélyes és

57 A sikert a kormány nyomban kommunikálta a sajtó útján, a győzelemről a vidéki lapok is beszámoltak. „A rohamozók számbeli fölénye ellenére az Idegenlégió egyik százada és egy lövészszázlój jelentős veszteséget okozva visszaverte őket: 500 halott az első becslések alapján.” *Journal du Loiret*, 1925. szeptember 23. A francia veszteséglistára 47 halott, 83 sebesült került.

58 *L'Est républicain*, 1925. szeptember 25.

kitartó, muszlim kultúrájú nacionalisták a népre hivatkoztak, sérelmeiket pedig hevesen hangoztatták: az egységes arab állam (Nagy-Szíria) meg nem valósulása, a mandátumrendszer bevezetése, Fejszal elűzése, országuk feldarabolása, Libanon leválasztása, Bejrút kijelölése a francia főmegbízotti székhelynek Damaszkusz kárára, a szíriai kereskedelmet ért hátrányok, a keresztények egyre nagyobb befolyása stb. Sahbandar nem győzte hangoztatni, hogy annak idején az antanthatalmak függetlenséget ígértek Szíriának, a szíriaiak pedig kivették a részüket az oszmánok elleni harcból az első világháború alatt. Ezek a javarészt laikus politikusok elkötelezetek voltak ugyan a nyugati republikánus eszmék iránt, de hevesen támadták a francia uralmat és a mandátumos hatóságok tisztviselőit. Panaszait a Népszövetséghez is eljuttatták. A drúzokkal kötött, már említett megállapodás után csak idő kérdése volt, hogy mikor terjed át az erőszak a nagyvárosokra.

Azon a napon, amikor Gamelin kiűrtette Szueidát, Fauzi Kaukdzsi, egy franciák szolgálatában álló szír katonatiszt, az oszmán hadsereg egykori katonája, aki kapcsolatban állt Szultán al-Attrassal, átállt a felkelők oldalára és 400 beduin élén benyomult Hamába. Felgújtotta a szerájt, és kifosztotta annak fegyverraktárát. Akcióját a lakosság egy része is támogatta. Véres utcai harcok kezdődtek a helyőrséggel, aminek következtében a város egy része (városháza, piac) a tűz martalékává vált. A megérkező szenegáli erősítés (páncélautók, géppuskák, repülőgépek) segítségével a franciák ellentámadásba mentek át, ennek következtében október 6-án Kaukdzsi távozni kényszerült, Transzjordániába menekült. A hatóságok ostromállapotot hirdettek, kijárási tilalmat rendeltek el, letartóztatásokat foganatosítottak (az őrizeteseket bántalmazták, megkínózták) és hadisarcot vetettek ki a lakosságra. Mivel a megszabott határidőre a bírságot nem gyűjtötték össze, elrendelték Hamá lövetését. Egész negyedeket romboltak porig, szemtanúk a halottak számát 300 és 400 közé tették.<sup>59</sup> A Hamában történtek csupán előjátékát jelentették azoknak az eseményeknek, amelyek az elkövetkező hónapokban szó szerint vérbe borították Szíriát. Az ugyancsak mozgolódó Aleppó környékén például a repülőgépek beduin falvakat bombáztak. A vidék egyre nagyobb mértékben csatlakozott a drúzok felkeléséhez: francia helyőrségeket vettek ostrom alá, őrzőerőket támadtak meg, raboltak, fosztogattak. A franciák a vasutakat kénytelenek voltak páncélvontatokkal védeni.

A nagy kiterjedésű Damaszkusz keleti külterülete, a vízben gazdag, termékeny Gúta („mélység”, „mélyedés”) erdős-ligetes, mezőgazdasági övezete nem csupán régóta kedvelt kirándulóhelye volt a fővárosiaknak, hanem kiváló búvóhely is a bűnözők és a törvényen kívüliek számára. Az itteni kertek 1925 őszén gerillaharc helyszínévé változtak, amelynek első áldozatai helybéli, nemzedékek óta elsőrangú öntözőműveket üzemeltető parasztok voltak. Dzsebel-ed-Drúzból fegyveres csoportok érkeztek ugyanis az oázisba, hogy felkelésre ösztönözzék Damaszkuszt, illetve a kertekkel szomszédos, a főváros déli részén lévő Maidan népi szegénynegyedét. Válaszul a hatóságok október 9-én ostromállapotot és kijárási tilalmat rendeltek el. A franciák behatoltak Gúta kertjeibe a lázadók után, még a lé-

59 Rabbath, 1982.

gierőt is bevetették. A menekülőket elbújtató falvakat felperzselték, a cserkesz és örmény segédcsoportok a francia tisztjeik szeme láttára szabadon fosztogattak. Többtucatnyian vesztették életüket, a damaszkuszi előkelők tiltakozását pedig a hatóságok figyelmen kívül hagyták. Mindez csak olaj volt a tűzre, mivel mind több paraszt csatlakozott az ellenálláshoz.

Példát akarván statuálni, Sarrail úgy határozott, közszemlére teszi a feltételezett lázadók holttesteit, számos egyet nem értő tiszt figyelmeztetése dacára. Október 15-e délutánján szörnyű látványt nyújtó, véres holttesteket hordoztak körbe teveháton a Damaszkusz szívében fekvő el-Merdzsé téren. Ez azért volt óriási hiba, mert 1916. május 6-án pontosan ugyanitt az oszmánok nyilvánosan hét arab nacionalistát végeztek ki, ami miatt a teret Mártírok terének is nevezték. Nem pusztán a történelmi múlt korbácsolta fel a gyűlöletet, hanem az is, hogy a halottak között sokkal több volt a földjén megölt egyszerű parasztember, mint a kezében fegyverrel elesett lázadó. A franciák 1926 januárjában a téren felakasztották azt a Fahri Hasszán al-Harrátot is, aki a gútai felkelés egyik legendás vezetőjének, Hasszán al-Harrátnak a fia volt.<sup>60</sup> Hasszán al-Harrát korábban damaszkuszi éjjeliőrként keverte a kenyerét, majd valami kihágás miatt a törvény elől Gútába szökött, ahol a cimboráival bandát alakított. Október elején komoly gondot okozott a hatóságoknak. Az egyik alkalommal például egy hatvanfős őrzőjáratot az egyik faluban álmában ejtett foglyul.

A fővárosban, ahol időközben kifosztották a piacot, és egyre gyakrabban tört ki lövöldözés a beszivárgó fegyveres bandák részvételével, a légkör nyomasztóvá vált. Gamelin a Drúz-hegységből visszatérő csapatokat arra próbálta felhasználni, hogy fenntartsa a rendet. Nem sok sikerrel. A felkelők barikádokat emeltek, a külvárosokban francia katonákat támadtak meg. Az európaiak a konzulátusaikra menekültek. Úgy tűnt, jól szervezett és központilag irányított bandák veszik át az uralmat. Október 18-án a boltok zárva maradtak, alig lézengtek emberek az utcákon, ahol géppuskás páncélcsoportok és járőrök cirkáltak. Hasszán al-Harrát vezetésével egy erős lázadó egységnek mégis sikerült aznap behatolnia több városnegyedbe is, ráadásul a lakosság egy része csatlakozott hozzá. Az egység az Omajjád-nagy mecset mellett található és Sarrail tábornok székhelyéül szolgáló Azm-palota felé vette útját; az éppen odatartó főmegbízott gépkocsioszlopára is tüzet nyitott. Minden előzetes bejelentés nélkül a francia főparancsnokság estefelé úgy döntött, csak a stratégiai fontosságú pontokat tartja, s tüzéségi sortüzet nyit figyelmeztetés gyanánt a városra, később pedig a Maidan negyedre, mely egy követ fújt a lázadókkal, s amelyet a franciáknak már ki kellett üríteniük. Sarrail nem akarta vállalni az utcai harcok kockázatát, amelyek kimenetele szerfelett bizonytalanak látszott, a várható veszteségek pedig túlságosan súlyosnak tűntek.<sup>61</sup> A szörnyű döntés így is kiváltotta a diplomáciai testületek október 21-i kemény hangú tiltakozását, mivel nem volt idejük biztonságba helyezni a saját polgáraikat.<sup>62</sup>

60 Moubayed, 2006. 359–360.

61 Erről a külügyminisztérium közleményt is kiadott, mely az okozott károk nagyságáról alaposan félretájékoztatta a közvéleményt. *Le Temps*, 1925. november 5.

62 A dokumentum teljes szövegét lásd: Rabbath, 1928.

Másnap a lázadók a kormányzói palotát előzönlötték, kifosztották, az egyik felét felgyújtották. Tüzek gyúltak és terjedtek el több városnegyedben is, a fosztogatások pedig egyre nagyobb méreteket öltöttek, miközben a damaszkuszi lakosság fegyverkezett és lőszerrel szerelkezett fel. A pánikba esett és rettegő keresztény közösség – az 1860-as szörnyű pogromból<sup>63</sup> okulva – a legtekintélyesebb muszlim személyiségekhez fordult segítségért és menedékért. A muszlim és keresztény előkelők közbenjárására Gamelin tábornok 20-án véget vetett a Maidan bombázásának, de csak miután a város képviselői vállalták, hogy kollektív pénzbírság gyanánt százezer livre-t fizetnek, s beszolgáltatnak háromezer puskát.<sup>64</sup>

Ennek a három tragikus napnak azonnali következményei lettek. Több mint ezren veszítették életüket, a tűz több száz házat és történelmi műemléket pusztított el (a később újjáépített városnegyed a *haríka* [tűzvész] melléknevet kapta). Amikor nem sokkal később Roland Dorgelès író bejárta a romokat, azokat az első világháború frontvonalába eső falvak romjaihoz hasonlította.<sup>65</sup> A brutális represszió Párizsban is nagy felzúdulást keltett. Különös módon az antiklerikális és ateista Sarraill a képviselőház had- és külügyi bizottságának összevont ülése előtt novemberben azt állította, azért lövette Damaszkuszt, hogy megóvja a keresztény és a drúz (!) kisebbséget a muszlimoktól.<sup>66</sup> Valójában a zavargásoknak semmilyen felekezeti vagy vallási jellegük sem volt. A sajtó megbotránkozott: „Sarraill tábornok úgy csapott le Szíriára, mint a sáskahad. (...) Szíriában csodálatos örökséget kapott, amelyet botrányos módon eltékozolt. Büntetésre van szükség. Azonnal változtatni kell a rendszeren.”<sup>67</sup>

A francia–szíriai kapcsolatok helyrehozhatatlanul súlyos kárt szenvedtek, miközben a damaszkuszi nacionalista politikusok – lemondva arról a reményről, amelyet a drúzokkal kötött szövetség keltett bennük – többé nem voltak hajlandók együttműködni a Szultán al-Attras által a fővárosba küldött újabb erősítésekkel. Mindazonáltal a Franciaországban és másutt, elsősorban az arab világban a Damaszkusz bombázása nyomán támadt tiltakozás nem tette lehetővé a kormány számára, hogy Sarraillt a helyén hagyja. Ezenkívül a szíriai válság a szétmorzsolódó és pénzsűkében lévő Baloldali Kartell számára végzetes csapást jelentett a frank árfolyamának összeomlásával együtt. Paul Painlevé kormánya megbukott, és átadta helyét Aristide Briand utolsó kormányának, majd a jobboldali Raymond Poincaré 1926 nyarán visszatért a miniszterelnöki bársonyszékbe.

Mindeközben sajtókampány bontakozott ki Sarraill tevékenységével kapcsolatban. A már többször idézett *Le Temps* kijelentette: „Aligha kétséges, hogy a mostani fejlemények Franciaország képviselője személyes cselekedeteinek és az általa követett politikának tulajdoníthatók. (...) Weygand tábornok utódjának bejárta beiktatása óta a konfliktusok, a félreértések, a súrlódások megsokasodtak a mi gyámságunk alá helyezett területen. (...) Akárhogy is, olybá tűnik, hogy a főmegbízott képességeit meghaladják azok a nehézségek, amelyekkel szembe kell néznie. Az odaküldött

63 Ferwagner, 2013.

64 Baron, 2013. 76.

65 Naaman, 2015.

66 *Le Temps*, 1925. november 19.

67 *Journal des Débats*, 1925. október 30.

erősítések hadmozdulatainak fényében a Szíriába és Libanonba küldendő, a feladatainak jobban megfelelő fő kormányzó kinevezése kényszerítően vetődik fel.<sup>68</sup>

A főmegbízottat a brit lapok sem kímélték. A *Daily Telegraph* közölte a kairói szír bizottság elnökének tiltakozását, amelyben a történetekért minden felelősséget Sarrailra hárított: „A drúz felkelés elfojtása érdekében alkalmazott módszerei veszélyes helyzetet teremtettek, amely mostanra csaknem katasztrófálissá vált a franciák számára.”<sup>69</sup> A *Daily Star* sem fukarkodott a bírálatokkal: „Szultán Attras mozgalmának első napjaiban a drúzzal szemben tanúsított kegyetlen bánásmód, a damaszkuszi haramiák holttesteinek közszemlére tétele, valamint a város bombázása anélkül, hogy az európai kolóniának előzetesen lehetősége lett volna menedéket keresnie: ez volt a főmegbízott adminisztrációjának három kolosszális hibája.”<sup>70</sup> Olyan vélemények is előfordultak, melyek a francia mandátumot a Kelet „új beteg embereként” aposztrofálták, utalva a 19. század időközben kimúlt „beteg emberére”, az Oszmán Birodalomra.

Sarrail politikája a képviselőházban is élénk polémiát váltott ki, s alátámasztotta a kommunista párt (FKP) Szíriával és Marokkóval kapcsolatban képviselt anti-kolonialista politikáját. Decemberben a Szíriáról folytatott vitában a kommunista Jacques Doriot így kiáltott fel: „Miben ragadható meg Sarrail tábornok legfőbb teljesítménye? Damaszkusz bombázásában. (...) Ez a tett az iszlámmal szembeni valóságos provokáció volt. Soha nem került nyilvánosság elé ilyen tisztasággal a gyarmatosítás brutalitása. (...) A gyarmatokon sokkal inkább, mint másutt, a háborút háborúnak nevezik. De vigyázzunk: a dolgozók gyarmati népekkel vállalt szolidaritása erősödik, s csak akkor ér véget, amikor a követeléseik, a függetlenség és a béke, biztosítva nem lesznek.”<sup>71</sup>

A kormánynak nemigen lehetett más választása: vissza kellett rendelni Sarrail tábornokot, ami október 30-án meg is történt (a főmegbízott november 8-án hagyta el Bejrútot), egyszersmind vizsgálóbizottságot küldött a helyszínre Duport tábornok vezetésével.<sup>72</sup> November 6-án Briand a képviselőház külügyi bizottságában bejelentette, hogy a kormány döntése értelmében civil megbízottat, Henry de Jouvenel szenátort küldik Szíriába, aki a Népszövetség előtt már képviselte Franciaországot. Mielőtt az új levantei főtisztviselő elfoglalta volna a posztját, tudatta terveit: meg kell nyerni az arab nacionalisták bizalmát, mert ellenükben semmilyen politika sem lehet sikeres. Mindenekelőtt november 19-én Londonba utazott, mivel Sarrail és a francia közvélemény jelentékeny része azzal gyanúsította Nagy-Britanniát, hogy szerepet játszott a szíriai eseményekben. Sikerült olyan ígéretet kicsikarnia Sir Austen Chamberlain külügyminisztertől, hogy Szultán al-Attras többé nem lelhet menedéket Transzjordániában. Jouvenel november 24-én Marseille-ből hajón Kairóba ment, hogy találkozzon „a Franciaországgal ellenséges szíriai főnökök-

68 *Le Temps*, 1925. október 29.

69 *Daily Telegraph*, 1925. október 30.

70 *Daily Star*, 1925. október 30.

71 *L'Ouest-Éclair*, 1925. december 21.

72 A feladata eredetileg a Michaud-féle hadoszlop tragédiájának kivizsgálása lett volna. *Le Petit Parisien*, 1925. október 31.

kel, azaz a Szíriai–palesztin Kongresszus és a Szíriai Unió vezetőivel. Ők azok (...), akik Kairóból bizonyos eszközökkel a Franciaországgal szembeni mozgalmat irányítják. Látni akarom őket, beszélgetni akarok velük, tájékozódni szeretnék.”<sup>73</sup> Csalatkozni kellett, ugyanis ezekből a tárgyalásokból semmi egyéb nem szűrődött le, mint hogy Franciaországnak le kell mondania a mandátumáról, s haladéktalanul távoznia kell Szíriából.

A Bejrútban 1925. december 2-án kihajózó Jouvenel nyomban kénytelen volt szembesülni a Libanon drúzok lakta déli részén, Haszbeja, Raseja és Mardzsajún környékén augusztus végén kirobbant összecsapásokkal, mivel az itt élő mintegy tízezer drúz természetes módon csatlakozott a hauráni testvérei lázadásához. A franciák jó előre felfegyverezték a keresztény lakosságot, repülőgépekről pedig október folyamán drúz falvakat bombáztak. Ezek után az alkalmanként 1500–2000 drúz lovas és gyalogos falvakra, városokra rontott rá, amit fosztogatás, gyűjtogatás kísért, de az itteni mozgalom vezetői hangsúlyozták, hogy nem a keresztényeket, hanem a mandátumos hatalmat tekintik ellenségüknek, s a keresztényüldözésnek még a látszatát is kerülni akarták. Nyilatkozataikban, kiáltványaikban a nemzeti egységre hivatkoztak. Jelmondatuk: „A vallás Istenre tartozik, a haza viszont mindenkié.” Ennek ellenére a keresztények és a drúzok között előfordultak összecsapások, a legjelentősebbek Kaúkaba faluban. November 20-án a rasejai francia helyőrséget szabályos ostrom alá vették, súlyos veszteségeket okozva. Mikor a védők már csaknem kifogytak a lőszerből, és elvesztették minden reményüket, az utolsó pillanatban megérkezett a felmentő sereg, az ostromlók pedig szétszéledtek. A garnizon húsz halottja és nyolcvan sebesültje a teljes állomány 40 százalékát tette ki, ugyanakkor a városban és környékén 1200 holttestet szedtek össze. A rebelliót ugyan felszámolták, de a Libanon-hegységben és az Antilibanon meredélyein – olykor 80 centiméter vastag hóban, vagy éppen szakadó esőben – az elszigetelt hadműveletek egészen 1926 februárjáig eltartottak.

Damaszkusz környékén és Hauránban viszont 1925. november végén szükségállapotot kellett hirdetni a lázadó bandák fosztogatásai miatt. Gúta továbbra is az eltökélt felkelők kezén volt, a francia csapatok pedig képtelennek bizonyultak arra, hogy kimozdítsák őket onnan. Ilyen körülmények között az egész damaszkuszi régió gerillaharcba süllyedt: éjjelente a francia őrszotok ellen támadásokat intéztek, az elkövetők üldözésére pedig egyáltalán nem nyílt mód. A Maidan negyed, ahol nagy mennyiségű muníciót halmoztak fel, a lázadók biztos bástyája lett. November elején hiába fésülte át 1500 katona, végül úgy sikerült a fővárost teljesen pacifikálni, hogy elővették III. Napóleon párizsi módszerét: a zezugos, áthatolhatatlan utcák helyén a lakosság kényszermunkájával széles, a katonai járművek közlekedésére alkalmas sugárutakat építettek, így el tudták vágni a Damaszkusz és Gúta közötti átjárást.<sup>74</sup> Emellett szögesdróttal vették körbe a várost, bizonyos stratégiai pontokat megerősítettek, és terméskövekből, homokzsákokból utakadályokat, barikádokat emeltek. A Maidan ellen 1926 februárjában és májusában két „hadmű-

73 *La Croix*, 1925. november 25.

74 Wailly, 2010. 251.



veletet” indítottak, ami valójában szisztematikus rombolásból, gyújtogatásból, fosztogatásból állt. Civilek (nők, gyerekek) tucatszám veszítették életüket. A parancsnokság a következőkkel indokolta az eljárást: „A csapatok a Maidanban valódi védelmi szervezettel találták szembe magukat. A leküzdésükhöz a szükséges eszközöket kellett bevetni, vagyis rohampáncélosokat, tüzérséget.”<sup>75</sup>

Gamelin tábornoknak a kemény, hideg tél után, 1926 tavaszán – miután jelentős erősítést kapott Franciaországból – sikerült valamelyest ellenőrzése alá vonnia a felkelés központját, Dzsebel-ed-Drúzt is. Április végén beosztotta, a kiváló Édouard Andréa tábornok páncélosokkal, géppuskákkal és légjérvél felszerelt hadoszlopa Szueidát visszafoglalta. Hatezer drúz ellenállását kellett leküzdeni, ami csak súlyos veszteségek árán sikerült (84 halott, köztük 9 tiszt, 310 sebesült; a drúzok 500–1000 főt veszítettek). „Ezzel a hadművelettel – adta hírül büszkén a sajtó – véglegesen helyreállítottuk a fennhatóságunkat egész Dzsebel-Haurán fölött.”<sup>76</sup> Ami persze téves helyzetértékelésnek bizonyult. Igaz ugyan, hogy a korábbi adminisztrációt helyreállították, és új francia kormányzót neveztek ki, de a hegyvidék pacifikálása egészen 1926 végéig eltartott. Andréa nem Sarraill bombázásos vagy Gamelin terrormódszerét alkalmazta, hanem mozgékony és kiválóan felszerelt egységeket küldött szét a szélrózsa minden irányába a rend fenntartására. Emellett külön hangsúlyt fektettek a tárgyalásokra a családfőkkel (Szultán al-Attrassal szintén próbálkoztak), ami Jouvenel szándékainak is jobban megfelelt. A britekkel való megegyezésnek köszönhetően a transzjordániai határ egyre áthatolhatatlanabbá vált a lázadók számára, akik így nem juthattak külső segítséghez. Májustól a drúzok, köztük Szultán rokonai, csatlakozni kezdtek a franciákhoz, akikből lovas osztagokat szerveztek segédhaderő gyanánt, ami a helyismeret és a hírszerzés szempontjából rendkívül értékes hozzájárulást jelentett. Az utolsó jelentősebb ütközetre júniusban került sor, amikor nagyjából ezer fegyveres próbált meg sikertelenül szétverni egy francia mobil egységet. Június 4-én a lázadók kezén maradt utolsó erőséget, Szalhadot is sikerült bevenni. Szultán al-Attrasnak ekkorra csupán maroknyi híve maradt, így kénytelen volt előbb Transzjordániába, onnan pedig az arábiai Hidzsázbba menekülni.<sup>77</sup>

Jóllehet a hegyvidék pacifikálása többé-kevésbé a felkelés végét jelentette, még hátravolt a gútai gerillatevékenység felszámolása, ahol a lázadók saját adminisztrációt hoztak létre és hatékony védelmi rendszert építettek ki. A felkelést egy bizottság irányította, amelyet még 1925 augusztusának végén Szueidában hoztak létre. A politikai vezetését Sahbandar látta el, mellette működött a katonai parancsnokok tanácsa Szultán al-Attras elnökletével. Még bíróságot is létrehoztak. A felkelés adminisztrációja úgy igyekezett megteremteni működése pénzügyi alapjait,

75 Rabbath, 1928.

76 *Le Temps*, 1926. április 27.

77 Arábiában egyszerű beduinaként élt, Szíriába csak a francia–szíriai szerződés 1936-os megkötése után térhetett vissza. Damaszkuszban a függetlenség nemzeti hőseként fogadták, ő azonban ekkor már az önállóság békés eszközökkel való kivívását szorgalmazta, s tanácsaival segítette a nemzeti mozgalmat. A nép tiszteletétől övezve 1982-ben hunyt el. 2005-ben Szueidában grandiózus mauzóleumot emeltek számára, a holttestét ott helyezték el.

hogy kezdetleges adót vetett ki a gútai falvakra és a többi „felszabadított” területre. Az ily módon befolyt jövedelem azonban messze nem fedezte a költségeket, ezért nagy szükség volt az arab–iszlám világból – elsősorban Egyiptomból, Palesztinából, Irakból, Indiából és Amerikából – érkező adományokra. Damaszkusz bombázása után a felkelés iránti külföldi szimpátia érezhetően megnövekedett.

A gútai gerilla felszámolásában a franciáknak sokat segített, hogy 1926 nyarán a marokkói felkelést végleg leverték, így onnan csapatokat lehetett átirányítani a Közel-Keletre. Az anyaországból is érkeztek további erősítések. Ilyen előkészületek után, 1926 júliusában tüzérségi támogatással és páncélcocsikkal nyolcezer francia katona hatolt be több irányból a kertekkel teli oázisba, s a kemény fellépésnek a lakosok lettek a tehetetlen áldozatai. Ismételten falvakat bombáztak, civileket gyilkoltak, fosztogattak. A felkelők kíméletlen üldözése egészen októberig eltartott; 1927 elejére a felkelést leverték, csupán egy-két elszigetelt góc tartotta magát. A legtávolabbi sivatagi ellenálló csoportokat 1927 júniusában kényszerítették menekülésre a szomszédos Transzjordániába.

\*

A közel két évig tartó rebellió nem hozta el sem Szíria függetlenségét, sem Franciaország távozását. Egyesek szerint a mozgalom felemás átmenetet jelentett a lázadás és a forradalom között, mivel nem jött létre tökéletes szimbiózis a drúz epicentrum és a többi városi és vidéki gócpont (Damaszkusz, Hamá, Gúta) között: nem valósult meg a nacionalisták és a drúzok teljes egysége.<sup>78</sup> Párizs azonban megbizonyosodott a gyengeségéről és helyzete kétségéről, erre pedig egy olyan mozgalom döbbsentette rá, melynek a nagyságát nem látta előre, s kibontakozását sem tudta megakadályozni. Azt a tapasztalatot szűrték le, hogy elengedhetetlen politikai engedményeket tenni. Így került sor első lépésként 1926-ban a libanoni alkotmány kibocsátására. Szíriában 1925 decemberében a főmegbízott bejelentette, hogy reprezentatív tanácsokat fognak választani, amelyek feladata az alkotmányok kidolgozása lesz. A politika fordulata miatt azonban a damaszkuszi alkotmányozó gyűlés csak 1928 júniusában ült össze, amelyben a nacionalisták erős kisebbséget alkottak, s hamarosan megalakították a mandátum utolsó periódusának meghatározó politikai erejét, a Nemzeti Blokkot, mely Szíria függetlenségének következetes harcosaként elévülhetetlen érdemeket szerzett az önállóság kivívásában.

78 Bokova, 1991.

## Forrás- és irodalomjegyzék

### 1. Kiadott források és szakirodalom

Abu-Izzeddin

1993 Abu-Izzeddin, Nejla M.: *The Druzes. A New Study of their History, Faith and Society*. Leiden, 1993.

Andurain

2013 Andurain, Julie d': Alep ou Damas? In: *La voie de l'épée* című internetes blog, 2013. augusztus 30. <https://lavoiedelepee.blogspot.hu/2013/08/alep-ou-damas-par-julie-dandurain.html> (letöltés: 2017. július 4.).

Antonius

1945 Antonius, George: *The Arab Awakening. The Story of the Arab National Movement*. London, 1945.

Baron

2013 Baron, Xavier: *Aux origines du drame syrien 1918–2013*. Paris, 2013.

Bokova

1991 Bokova, Lenka: *La confrontation franco-syrienne à l'époque du mandat, 1925–1927*. Paris, 1991.

Caix

2006 Caix, Robert de: L'organisation donnée à la Syrie et au Liban de 1920 à 1923 et la crise actuelle. In: Khoury, Gérard D.: *Une tutelle coloniale. Le mandat français en Syrie et au Liban. Écrits politiques de Robert de Caix*. Paris, 2006. 394–456.

Carbillet

1929 Carbillet, Gabriel: *Au Djebel Druse. Choses vues et vécues*. Préf. d'Albert Londres. Paris, 1929.

Catroux

1922 Catroux, Georges: Le mandat français en Syrie. Son application à l'État de Damas. In: *Revue politique et parlementaire*, 1922. február 10. 199–226.

Chevallier

1960 Chevallier, Dominique: Lyon et la Syrie en 1919. Les bases d'une intervention. In: *Revue historique*, 224. (1960) 2. sz. 275–320.

Coblentz

1930 Coblentz, Paul: *Le silence de Sarrail*. Paris, 1930.

Dillemann

1982 Dillemann, Louis: Les Druzes et la révolte syrienne de 1925. In: *Revue française d'histoire d'outre-mer*, 69. (1982) 1. (254.) sz. 49–54.

*Documents diplomatiques*

2008 Ministère des Affaires Étrangères, Commission des Archives Diplomatiques: *Documents diplomatiques français, 1922*. Tome II. (1<sup>er</sup> juillet – 31 décembre). Bruxelles, 2008.

Ferwagner

2013 Ferwagner Péter Ákos: *A libanoni kérdés és a nagyhatalmak 1840–1861*. Szeged, 2013.  
2015 Ferwagner Péter Ákos: Az első szíriai állam története: a kérészetű damaszkuszi Arab Királyság. In: *Belvedere Meridionale*, 27. (2015) 3. sz. 5–14.

2016 Ferwagner Péter Ákos: Közel-keleti nagyhatalmi érdekek az első világháborúban: titkos szerződések. In: *Mediterrán és Balkán Fórum*, 9. (2016) 3–4. sz. 33–52.

Fournié

2002 Fournié, Pierre: Le Mandat à l'épreuve des passions françaises: l'affaire Sarrail (1925). In: *France, Syrie et Liban 1918–1946. Les ambiguïtés et les dynamiques de la relation mandataire*. Éd. par Méouchy, Nadine. Damas, 2002. 125–168.

Giscard d'Estaing

1932 Giscard d'Estaing, René: Weygand administrateur. Souvenirs de son séjour en Syrie et au Liban. In: *Revue hebdomadaire*, 41. (1932) 19. sz. 13–26.

Hokayem–Bittar

1981 Hokayem, Antoine–Bittar, Marie-Claude: *L'Empire ottoman, les Arabes et les Grandes Puissances 1914–1920*. Beyrouth, 1981.

J. Nagy

1995 J. Nagy László: *A Mediterráneum a XX. században. Szemelvények*. Szeged, 1995.

2009 J. Nagy László: *Az ummától a nemzetállamig. Az arab országok a 19–20. században*. Szeged, 2009.

JORF

*Journal officiel de la République française*.

Khuri

2004 Khuri, Fuad I.: *Being a Druze*. London, 2004.

Lugosi

2006 *Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez*. Szerk.: Lugosi Győző. Bp., 2006.

Mardam Bey

1994 Mardam Bey, Jamil: Le bilan d'une équivoque. In: Salma Mardam Bey: *La Syrie et la France. Bilan d'une équivoque (1939–1945)*. Paris, 1994.

Mizrahi

2002 Mizrahi, Jean-David: La France et sa politique de mandat en Syrie et au Liban (1920–1939). In: *France, Syrie et Liban 1918–1946. Les ambiguïtés et les dynamiques de la relation mandataire*. Éd. par Méouchy, Nadine. Damas, 2002. 35–71.

2003 Mizrahi, Jean-David: *Genèse de l'État mandataire. Service des Renseignements et bandes armées en Syrie et au Liban dans les années 1920*. Paris, 2003.

Moubayed

2006 Moubayed, Sami: *Steel & Silk. Men & Women Who Shaped Syria 1900–2000*. Seattle, 2006.

Murray

2000 Murray, Alison: Le tourisme Citroën au Sahara (1924–1925). In: *Vingtième Siècle, revue d'histoire*, 68. (2000) 1. sz. 95–108.

Naaman

2015 Naaman, Abdallah: *Le Liban. Histoire d'un nation inachevée*. Paris, 2015.

Provence

2005 Provence, Michael: *The Great Syrian Revolt and the Rise of Arab Nationalism*. Austin, 2005.

Rabbath

1928 Rabbath, Edmond: *L'évolution politique de la Syrie sous mandat*. Paris, 1928.

1982 Rabbath, Edmond: *L'insurrection syrienne de 1925–1927*. In: *Revue historique*, 276. (1982) 2. (542.) sz. 405–447.

Roussel

2011 Roussel, Cyril: *Les druzes de Syrie. Territoire et mobilité*. Beyrouth, 2011.

Sógor

2013 Sógor Dániel: *Országismertető. Szíria*. Bp., 2013.

Soós

1991 Soós Edit: A Rif Köztársaság, 1921–1926. In: *Világtörténet*, 13. (1991) tavasz–nyár, 66–73.

Szárazajtai Incze

1938 Szárazajtai Incze Kálmán: *Háborúk a nagy háború után. A béke háborúi*. I–II. Bp., 1938.

Thomas

2005 Thomas, Martin: *The French Empire Between the Wars. Imperialism, Politics, and Society*. Manchester, 2005.

Volney

1787 Volney, Constantin-François de Chasseboeuf: *Voyage en Syrie et en Égypte, pendant les années 1783*. I–II. Paris, 1787.

Wailly

2010 Wailly, Henri de: *Liban, Syrie: le mandat 1919–1940*. Paris, 2010.

## PÉTER ÁKOS FERWAGNER

### THE SHOCK OF THE FRENCH COLONIAL RULE IN THE MIDDLE EAST

#### THE GREAT SYRIAN REVOLT, 1925–1927

The nationalist insurrection broke out in 1925 was the most violent episode of the long struggle the Syrian people fought against the French mandatory power in the period between 1920 and 1946. In the middle of the 1920s this devastating uprising pointed out the dissatisfaction with the French rule and caused very serious problems for Paris. Among its causes one has to mention the grievances of the Arab nationalists in Syria and the dissatisfaction of the Druze tribal aristocracy with the methods of the French mandatory administration. The bloody uprising from the Druze Mountains spread to Damascus and other big cities (Hama, Aleppo). In August and September 1925, the French lost their battles against the Druze tribal warriors who made an alliance with the Damascus nationalist leaders. The aim was to expel the French administration and establish the independent Syrian nation-state. Because the insurgents broke into Damascus and caused serious security problems in the city, the capital was bombed on the order of chief commissioner Sarrail, causing enormous damage. The French gained reinforcement and eventually managed to defeat the uprising. This was facilitated by the fact that the alliance between the Druze tribes and the urban middle classes did not prove to be lasting. The last centres of armed resistance were only overcome in the summer of 1927. As a result of the uprising, the French were forced to introduce political concessions in their Middle East mandates.